Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Otokar Březina – tvůrce moderní eseje

Bakalářská práce

Autor: Ivana Lakušová
Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání,
Historie se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Hradec Králové 2016

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor:	**Ivana Lakušová**
Studium:	P131124
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání, Historie se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	**Otokar Březina - tvůrce moderní eseje**
Název bakalářské práce AJ:	Otokar Březina - Creator of the Modern Essay

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměří na esejistickou tvorbu Otokara Březiny.Představí její charakteristické rysy také v konfrontaci s dalšími dobovými reprezentanty tzv. moderní eseje (zejména Františka Xavera Šaldy, Maurice Maeterlincka). Zařadí ji do kontextu dobové esejistiky vůbec a zhodnotí, jak ji obohatila tvorba Otokara Březiny.

BŘEZINA, Otokar. Hudba pramenů a jiné eseje. 1. vyd. Praha: Odeon, 1989, 244 s. ISBN 80-207-0876-6. HOLMAN, Petr. Březiniana. Vyd. 1. Praha: Torst, 2003, 112 s. ISBN 80-7215-198-3. SOLDÁN, Ladislav. Miloš Dvořák o Otokaru Březinovi. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007, 169 s. ISBN 978-80-86903-55-2. VOJVODÍK, Josef. Od estetismu k eschatonu: modely světa a existence v lyrickém díle Otokara Březiny: rekonstrukce symbolických paradigmat. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 380 s. ISBN 80-200-1097-1. ZIKA, Josef. Otokar Březina: studie s ukázkami díla. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1970, 293 s.

Garantující pracoviště:	Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.
Oponent:	dr. hab. Marcin Lukasz Filipowicz, Dr.

Datum zadání závěrečné práce: 19.1.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí práce PhDr. Nelly Mlsové Ph.D.) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 25. dubna 2016 Ivana Lakušová

Anotace

LAKUŠOVÁ, Ivana. *Otokar Březina – tvůrce moderní eseje.* Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. s. 49. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na esejistickou tvorbu Otokara Březiny. Představuje její charakteristické rysy také v konfrontaci s dalšími dobovými reprezentanty tzv. moderní eseje (zejména Františka Xavera Šaldy, Maurice Maeterlincka). Řadí ji do kontextu dobové esejistiky vůbec a hodnotí, jak ji obohatila tvorba Otokara Březiny.

Klíčová slova: Otokar Březina, esej, literatura na přelomu 19. a 20. století, Hudba pramenů, Skryté dějiny

Annotation

LAKUŠOVÁ, Ivana. *Otokar Březina – Creator of the Modern Essay.* Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016, pp. 49. Bachelor Degree Thesis.

This Bachelor thesis concerns with essays written by Otokar Březina. It also presents the characteristic features of these essays in a confrontation with other representatives of the so-called modern essay genre (especially František Xaver Šalda or Maurice Maeterlinck). The thesis also mentions the position of Otokar Březina´s essays in the context of contemporary literature and evaluates how they have enriched it.

Keywords: Otokar Březina, Essay, literature on the turn of the 19th and 20th, Hudba pramenů, Skryté dějiny

Poděkování

Ráda bych poděkovala **PhDr. Nelle Mlsové Ph.D.,** vedoucímu mé bakalářské práce, za rady a připomínky, které mi poskytovala po celou dobu, kdy vznikal tento odborný text.

Ráda bych také poděkovala celé mé rodině za podporu, kterou mi poskytovala během studia.

Obsah

ÚVOD 1

1. VYMEZENÍ ESEJE 3

1.1. Funkční styly typické pro esej 5

1.1.1. Odborný charakter eseje 5

1.1.2. Umělecký charakter eseje 5

1.1.3. Publicistický charakter eseje 6

2. VÝVOJ ESEJE 7

3. OSOBNOST MAURICE MAETERLINCKA A JEHO ESEJE 9

4. OSOBNOST FRANTIŠKA XAVERA ŠALDY A JEHO ESEJE 11

5. OSOBNOST OTOKARA BŘEZINY A JEHO ESEJE 13

5.1. Soubor esejí *Hudba pramenů*, *Skryté dějiny* a *Z rukopisné pozůstalosti* 21

5.2. Charakteristika březinovských esejí 23

6. VYBRANÉ ESEJE OTOKARA BŘEZINY V KONFRONTACI S VYBRANÝMI ESEJEMI FRANTIŠKA XAVERA ŠALDY A MAURICE MAETERLINCKA 28

6.1. Eseje *Dílo smrti a Smrt (La Mort)* 28

6.2. Eseje *Tajemné v umění* a *Syntetism v novém umění* 30

6.3. Eseje *Zástupové, Experimenty* a *Moudrost a osud (La sagesse at la destinée)* 32

ZÁVĚR 35

SEZNAM LITERATURY 37

„Březina oxymóron, zbožňovaný až k rouhání, milovaný až k nenávisti, vzpomínaný až do zapomenutí a zapomenutý už tolikrát, kolikrát se „věčně znova“ vracel do povědomí těch, kteří ho zbožňovali a milovali, avšak kteří na něj často krutě a rádi zapomínali, aniž mu jakkoliv pomohli, nebo dokonce nenáležitě a přečasto také velmi nevhod i do povědomí těch, kteří mu horlivě do zapomenutí pomáhali…“[1]

[1] HOLMAN, Petr. *Březiniana*. Praha: Torst, 2003. s. 5.

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala esejistickou tvorbu Otokara Březiny. Esejistická tvorba je na rozdíl od té básnické, která v současnosti je znovu objevována, opomíjena. Avšak jsem toho názoru, že Březinovy eseje jsou na rozdíl od básní lépe pochopitelné. Často bývají eseje brány jako texty, které pomáhají pochopit myšlenkové pozadí básní, jako texty, které čtenáři mohou pomoci v pochopení Březinova myšlení (jak Březina myslel).

Cílem této bakalářské práce není podrobit analýze myšlenkové pozadí jednotlivých esejí. Cílem této práce je podrobit rozboru některé Březinovy eseje na rovině tematické a začlenit je do kontextu esejistického vývoje na přelomu 19. a 20. století. Děje se tak prostřednictvím porovnání vybraných esejí – *Tajemné v umění* (1897)*, Dílo smrti* a *Zástupové* (1899) – s esejemi Františka Xavera Šaldy – *Syntetism v novém umění* (1891–1892)*, Experimenty* (1905) – a Maurice Maeterlincka – *Smrt (La Mort,* 1913*), Moudrost a osud (La Sagesse et la destinée,* 1898*)*. František Xaver Šalda je považován za zakladatele české esejistiky. Jeho stať *Syntetism v novém umění* byla na přelomu 19. a 20. století průkopnickým dílem a ovlivnila některé umělce, například Otokara Březinu. O díla francouzsky píšícího Belgičana Maurice Maeterlincka byl na sklonku 19. století obrovský zájem. Jeho esejistická kniha *Poklad pokorných (Le Trésor des humbles)* se stala nejčtenějším titulem české inteligence. Už jen samotný fakt, že jeho díla překládal do češtiny Jaroslav Vrchlický nebo Arnošt Procházka, mu dodával na důležitosti.[2] Mimo jiné jsou oba dva Březinovi vrstevníci. Jejich esejistická tvorba vznikala v podobné myšlenkové konstelaci. Jejich poetika je podobná.

Při výběru esejí jsem uplatnila tato jednotící kritéria: 1. doba vzniku, 2. téma, které zpracovávají, a 3. filosofické pozadí esejí (např. odkaz na Emersonův optimismus). Kritériem s číslem tři se myslí, o jakou filosofii jsou myšlenky autora opřeny, z jaké filosofie vycházejí. Budu se snažit najít společné a odlišné rysy esejí.

Bakalářskou práci jsem rozdělila do několika kapitol. V první a v druhé kapitole se věnuji esejistické tvorbě obecně. Nejprve se zaměřuji na postižení charakteru eseje (co se rozumí esejí) a na žánrové ukotvení eseje v rámci literatury. Při vymezení eseje

[2] viz MOCNÁ, Dagmar. Maeterlinck v Čechách. (K problematice utváření dobových estetických norem.).In: *Česká literatura. Časopis pro literární vědu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 1993, roč. 41, č. 2, s. 206-217.

se opírám zejména o titul *Česká esejistika I.* od Evy Taxové. Pracují s tou studií, i když si uvědomuji, že autorka ji psala tak, aby byla poplatná době vzniku. Projevuje se především v charakteristikách jednotlivých esejí a také v nástinu historického vývoje eseje v českých zemích. Myslím si, že její dělení eseje podle funkčních stylů je srozumitelné a výstižné. Následuje kapitola, kde sleduji vývoj eseje od jejího vzniku až do přelomu 19. a 20. století.

1. Vymezení eseje

Eva Taxová uvádí[3], že v 70. letech 20. století patřila esej k tradičním žánrům české publicistiky, ale počátky tohoto literárního žánru nebyly jednoduché a o pevném zakotvení v literatuře ani nemluvě. Píše, že první eseje vznikaly již v 16. století ve Francii. A u nás se tento žánr ojediněle začal objevovat až v 19. století. Největší rozmach nastal na přelomu 19. a 20. století.

Vždy byla snaha o definování eseje. V *Ottově slovníku naučném* najdeme tuto definici eseje: „ *[…] krátké pojednání obsahu nejvíce vědeckého neb i literárního, jehož původ dlužno hledati ve sbírce filosofických statí, vydané roku 1580 Francouzem Montaignem s názvem Essai, t. j. pokus.“*[4] V *Příručním slovníku jazyka českého* nalezneme následující definici eseje: „*[…] lit. drobnější stať osobitě, vybroušeně a vtipně pojednávající o zajímavých otázkách filosofie, umění a duševního života vůbec.“*[5] Na těchto dvou definicích vidíme, jak se vymezení eseje v průběhu desetiletí měnilo. Z obou definic ale vyplývá, že esej můžeme charakterizovat jako úvahu na určité téma. Spojuje se v ní umělecký a odborný charakter. E. Taxová je toho názoru, že esej je ve své podstatě představena jako autorův monolog „*přizpůsobený potřebám komunikace, zjevně projevované tendenci navazovat rozhovor se čtenářem […], monolog, který počítá s odezvou a porušuje jednohlasý part dialogizací, konverzačním tónem ap.*“[6]

Samotné slovo esej nemá jasný původ. Slovo s největší pravděpodobností pochází z řečtiny. Z tohoto jazyka jej převzala latina. Latinského slova *exagium* znamená vážení. Dále bylo přejato francouzštinou. Starofrancouzské slovo *essai* značí zkušenost, zkouška. Ve francouzštině existuje ještě sloveso *essayer* znamenající zkoušet, začít, zkoumat.[7]

Rozpolcenost se také projevuje, pokud chceme esej vymezit žánrově. Jak již bylo řečeno, spojují se v ní rysy umělecké a odborné literatury. Okolností, které ztěžují žánrové vymezení, je více. Například lze vysledovat rozdíly podmíněné historicky, spo-

[3] viz TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976.
[4] ZÁBA, Gustav. Essay. In: *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí*. Díl 8.: Dřevěné stavby – falšování. Praha: J. Otto, 1894, s. 758.
[5] SEZIMA, Karel. Essay. In: *Příruční slovník jazyka českého*. Díl I. A-J. Praha: Státní nakladatelství, 1935 –1937, s. 666.
[6] TAXOVÁ, Eva. *Experimenty: český literární esej z přelomu 19. a 20. století.* Praha: Melantrich, 1985, s. 10.
[7] viz REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 3. vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015.

lečensky, odlišnými dobovými ideály, slovesnými zvyklostmi aj. Problematický je i fakt, že některé eseje svou tematikou a zpracováním spadají spíše do oblasti umělecké literatury (takové eseje píše například Otokar Březina) a jiné jsou na pomezí odborné literatury a publicistiky (pro příklad uveďme eseje Františka Xavera Šaldy nebo Antonína Macka). V našem prostředí se esejisté věnují především tématům z umění a kultury. Podle E. Taxové se od druhé poloviny 20. století v esejistice objevuje tendence popularizační a díky tomu se eseje přibližují spíše k publicistice (například se autor snaží vyvolat v čtenáři určitou reakci na danou problematiku). Velice zajímavý postoj k žánrovému zařazení eseje zaujal v 70. letech 20. století Miloš Marko, který ve svém titulu *Socialistický žurnalismus II.* tvrdí, že esej patří do typu „*beletristické publicistiky – publicistické beletrie*" a dále dodává, že esej je „*publicistická úvaha či rozprava o rozličných problémoch z oblasti nadstavby (nejčastejšie z oblasti filozofie, morálky, literárnej estetiky), napísaná s hlbokým odborným poznáním, publicistickým štýlom, s využitím štýlu beletrie, najmä obraznosti.*"[8] Ovšem i u tohoto titulu platí, že byl napsán tak, aby byl poplatný době.

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud chceme esej žánrově zařadit, musíme přihlížet k více faktorům najednou. Především se musíme zaměřit na stylistické hledisko a historicko-společenské pozadí. Esej je žánr ve vývoji.

[8] MARKO, Miloš. Beletristická publicistika – publicistická beletrie. In: *Socialistický žurnalismus II. Štylistické a žánrové postupy*. Praha: Ústředí novinářů ČSSR, 1971, roč. 5., č. 4, s. 153, 158.

1.1. Funkční styly typické pro esej

Esej v sobě kloubí prvky různých funkčních stylů. Uplatňují se v ní prvky funkčního stylu odborného, publicistického a uměleckého. Níže se pokusíme ozřejmit tuto problematiku. Podle E. Taxové se esej nachází mezi vědou, krásnou literaturou a novinářskou činností.

1.1.1. Odborný charakter eseje

Odborný (vědecký) přístup v eseji není jednoznačný. Věda totiž není konstantní. „*Během vývoje se měnila funkce a podoba eseje a měnila se také metoda a nároky vědecké a odborné práce.*“[9] Autoři se nejčastěji zabývají tématy z humanitních věd, ale také z jiných oblastí vědy, například z přírodních věd (eseje geologa Václava Cílka).

V 19. století psal eseje s primárně odborným charakter například francouzský kritik a estetik Hippolyte Taine. Jeho eseje se věnují deterministickým teoriím. Esejistická tvorba Hippolyta Taina inspirovala Františka Xavera Šaldu. Ve 20. století se esejistika od vědy začala distancovat. Věda v tomto století totiž směřovala k většímu rozrůznění, prohloubení a esej se využívala jako prostředek k prezentaci výsledků vědeckého bádání.

V tomto typu eseje se nacházejí ve větší míře prvky výkladové, využívá se metoda konfrontační. Při psaní eseje neplatí přesná pravidla pro výstavbu textu jako je to u výkladu nebo výtahu.

1.1.2. Umělecký charakter eseje

Mezi tvůrce eseje patřila řada básníků, kteří kladli důraz především na uměleckost. To však neznamená, že by vědci, filozofové nepsali své texty s rysy uměleckosti. Uměleckost se projevuje především lyrizací textu, využíváním volných asociací, různých jazykových prostředků nebo odchylek od větné stavby (elipsa). Využívá se rýmu, zvukomalebnosti jazyka. Setkat se můžeme se symbolem a metaforičností. Metafora plní funkci mostu mezi esejí a uměleckou literaturou.

Dochází ke spojení racionální podstaty se složkou emotivní. V esejích velice často vystupují emoce autora a jeho postoj k dané problematice. Vyvolává také estetický prožitek. „*Esej ruší strohou racionalitu a objektivitu odborného výkladu a směřuje*

[9] TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 11.

k prožitkovosti a výrazové sugestivitě umění.“ [10] Klade se důraz na estetickou hodnotu stejně jako u uměleckého díla.

1.1.3. Publicistický charakter eseje

Velice hojně se u eseje setkáváme s publicistickým charakterem. Témata jsou cíleně vybírána tak, aby čtenáře zaujala. Esejisté se snaží svými texty čtenáře poučit, předat jim informace nebo jim přiblížit jejich vlastní názor na danou problematiku. Esej tak připomíná publicistickou úvahu.

Důraz je kladem na aktuálnost, pravdivost, srozumitelnost, originalitu. Objevují se automatizované a aktualizované výrazy, které mají za úkol text ozvláštnit. Využívají se různé lexikální a syntaktické prostředky. Pracuje se s větnou modalitou. Esej není žánrem, který by byl uveřejňován v tisku každý den. Jde spíše o speciální žánr. Na rozdíl od ostatních publicistických žánrů pozbývá dokumentárnost (místo a čas). Převažuje v ní idea, která má trvalejší platnost.

Esej má blízko k některým žánrům publicistického stylu. Například k fejetonu, črtě[11] nebo causerii[12]. Črta i causerie se vyznačují lehkým, vtipným podáním. Subjektivita výrazně převyšuje objektivitu. V črtě, causerii i eseji se setkáváme s různou mírou uměleckých postupů. Esej však využívá širší škálu, zatímco zbylé dva žánry využívají zvláště vtip, humor. Fejeton[13] i esej jsou útvary, které vtipně pojednávají o nejrůznějších tématech. Hranice mezi nimi je nepatrná a často bývají tyto dva žánry zaměňovány. Příkladem za vše je dílo francouzského kritika Sainte-Beuve *Pondělky – literární fejetony esejistického charakteru.* Rozdílem mezi nimi spočívá v tom, že esej se vyskytuje především v časopisech na rozdíl od fejetonu. Fejeton „*je více spjat s aktualitou dne, zatímco esej s aktualitou dobovou*.“ [14]

---

[10] TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 13.

[11] […] 3. drobný prozaický literární útvar: národopisné, cestopisné črty; biografická č.; obrázky a povídkové črty z vesnického života (*Slovník spisovného jazyka českého*. Díl I. A-G. 2. vyd. Praha: Academia, 1989, s.264.)

[12] […] zábavná vtipná črta. Feuilletonní causerie čím dále patrněji je vytlačována essayem. (SEZIMA, Karel. Causerie. In: *Příruční slovník jazyka českého*. Díl I. A-J. Praha: Státní nakladatelství, 1935 –1937, s. 235.)

[13] […] *vtipná drobná stať v novinách „pod čarou“ pojednávající osobitým a lehkým způsobem o zajímavých věcech; besídka, beseda*.“ (PRAŽÁK, Albert. Fejeton. In: *Příruční slovník jazyka českého.* Díl I. A-J. Praha: Státní nakladatelství, 1935 –1937, s. 715.)

[14] TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 22.

2. Vývoj eseje

Jak uvádí Hana Fořtová, počátky eseje jako svébytného žánru začínají ve druhé polovině 16. století. Tehdy francouzský renesanční humanista Michel de Montaigne dal podnět ke vzniku nového žánru. V roce 1580 vydal první dva soubory filosofických statí s názvem *Essais*. O osm let později (v roce 1588) vydal v Paříži nové vydání těchto dvou sbírek obohacené o šest dodatků a přidal třetí sbírku. „*Až do své smrti v září 1593 Montaigne dále na svých esejích pracoval a připojoval k nim nové postřehy a citace*."[15] Ve svých filosofických statích, pro které se později ujal název eseje podle názvu celé sbírky, se zabýval existencí sebe sama. Zásadní životní události jsou upozaděny a do popředí se dostává osobnost autora. Michel do Montaigne nastolil linii filosofických esejí.

V *Ottově slovníku naučném* je napsáno, že se nový žánr díky osobě anglického filosofa Francise Bacona dostal do Velké Británie (dílo *Eseje čili rady občanské a mravní*). Po vzoru díla F. Bacona začali angličtí autoři tvořit další podobné texty. Nový rozměr anglické esejistice dali angličtí literáti Joseph Addison a Richard Steele, kteří začali v roce 1711 vydávat časopis s názvem *Divák* (*Spectator*). Etablovala se anglická esejistika. Z anglické literatury se nový žánr velice rychle dostal i do americké literatury. Ve Spojených státech amerických se esejím věnoval například duchovní, filozof Ralph Waldo Emerson.

Do české literatury se esej dostala z Francie v 19. století. V té době do české literatury začaly pronikat evropské modernistické tendence. Zároveň dochází ke změnám, které měly vliv nejen na občanský život, ale i na kulturní život. Hledá se proto literární útvar, kde by se daly prezentovat myšlenky doby. *Esej se stává vhodným útvarem pro experiment a hledačství mladé generace.*"[16] Prvky esejistiky se objevují zprvu ve fejetonech a podobných žánrech, v textech autorů Jana Nerudy nebo Jaroslava Vrchlického. „*Běžným a vědomě pěstovaným žánrem se stává esej až ke konci století, kdy do veřejného a uměleckého života vstupuje tzv. generace 90. let*"[17] (např. A. Sova, J. S. Machar, J.

[15] FOŘTOVÁ, Hana. Michel de Montaigne: Eseje. In: *Tahy: Literárněkulturní časopis*, ed. Jiří Studený. Pardubice: Filozofická fakulta Univerzity Pardubice ve spolupráci s Hejtmanstvím Pardubického kraje, východočeským střediskem Obce spisovatelů a nakl. Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2014, č. 13–14. s. 86.

[16] TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 5.

[17] Tamtéž, s. 27.

K. Šlejhar, F. X. Šalda, V. Mrštík, O. Březina). Generace uveřejnila své myšlenky v dokumentu z roku 1895 nazvaný *Manifest české moderny*.

Literáti se v tomto dokumentu staví proti tradičnímu umění, mluví o svobodném rozvoji umělce, o pravdě v umění. Někteří z tzv. generace 90. let (F. X. Šalda, O. Březina) si vybrali esej jako prostředek pro vyjádření své životní filosofie. Tento literární žánr jim nabízel *cestu, kterou bylo možno podstoupit hledání správné orientace. Svými prostředky odpovídal také volání po tom – a ozvalo se několikrát z Šaldových prací – aby se spojily přednosti vědy a umění ke společnému úsilí o nalezení odpovědi na závažné problémy*."[18]

[18] TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, s. 30.

3. Osobnost Maurice Maeterlincka a jeho eseje

Maurice Maeterlinck (celým jménem Maurice Polydore Marie Bernard, Count Maeterlinck) se narodil 29. srpna 1862. Jeho rodina byla velice konzervativní. Otec dbal na katolickou výchovu, proto M. Maeterlinck studia započal na Koleji Saint-Barbe. Zakončil je na právnické fakultě univerzity v Gentu (otec si přál, aby po něm převzal notářskou praxi). Krátce studoval práva i v Paříži. Právnického řemesla se však záhy vzdal. Uvědomoval si, že nemá vhodné vlastnosti pro tento druh práce. Odešel proto do ústraní a věnoval se výhradně literární činnosti. Později se oženil s herečkou Georgetou Leblancovou. Dokonce obdržel velkou belgickou státní cenu 5000 Frcs. Stal se rytířem čestné legie a roku 1930 mu král Albert I. udělil titul hrabě. Byl nominován na Nobelovu cenu za literaturu. Tu v roce 1911 získává. Když v Evropě vypukla 2. světová válka, emigroval do Spojených států amerických. Po válce se vrátil zpět do Evropy, konkrétně na svůj zámeček v Nice. Zde také roku 1949 zemřel na srdeční selhání.

M. Maeterlinck byl vegetarián[19] a tento způsob stravování se stal i jeho životní filosofií. Vysvětluje ji v díle *Pohřbený chrám (Le temple enseveli, 1902)*. Podle Václava Tilla byl i nadšeným včelařem. O tomto jeho koníčku a zálibě v přírodních vědách vypovídají knihy esejí *Život včel (La Vie des abeilles,* 1901*), Inteligence květin (L'Intelligence des Fleurs,* 1907*)* nebo *Mravenci (La Vie des fourmis,* 1930*).* Zájem o přírodní vědy, o fungování přírody obohatil Maeterlinckovy myšlenky o to, že nic není nahodilé. Vše má svoje místo a svůj řád.

M. Maeterlinck se až do dospělosti stranil uměleckému světu, jak uvádí Václav Tille. Začal psát až ve svých dvaceti třech letech (v 80. letech století 19.). Jeho prvotinou je povídka *Vraždění neviňátek* (*Le Massacre des Innocents; 1885*). Ta vyšla v časopise *La Pléiade* (redaktor Pierre Quillard) a vzbudila nadšení. Poté následovalo několik básní, které vyšly roku 1887 ve sbírce *Skleníky* (*Serres chaudes*). „*Po těchto nepříliš ujasněných pokusech literárních a filosofických vytvořil Maeterlinck své první drama, „Princeznu Maleinu", kterou Octave Mirbeau uvítal roku 1889 ve Figaru skvělým, nadšeným článkem o novém, francouzském Shakesperovi, a tím dal základ k Maeterlinckově slávě.*"[20] M. Maeterlinck se věnoval především dramatické činnosti. Jeho dramata byla na konci 19. století oblíbená. V dramatech se mísí úzkost, strach, bolest. Zachycuje stavy nitra člověka.

---

[20]TILLE, Václav. *Maurice Maeterlinck: analytická studie*. Praha: Otto, 1910, str. 4.

Méně než dramatik je znám jako esejista. V esejích se zabývá tajemností života, hledáním prazákladu všeho, „*hledá v obyčejném neobyčejné, v prostém hluboké ... Je zde básníkem nazírajícím, drobnohledným pozorovatelem, jenž z úkonů každodenních a praobyčejných shledává poznatky dalekosáhlé.*“[21]

Maeterlinckova tvůrčí činnost se v průběhu let vyvíjela. Stejně tak se vyvíjela i jeho filosofie. V počátcích své tvorby vycházel podle Václava Tilla především z křesťanství (obrací se k Bohu), to je dáno zřejmě otcovou výchovou vycházející z křesťanských tradic. Postupem času se v jeho literární tvorbě ve větší míře vyskytují další podněty, které významně ovlivnily Maeterlinckovo další směřování na poli literatury. Těmito podněty je myšlen například optimismus Ralpha Waldo Emersona nebo pesimismus Novalise. „*Jeho pesimism vycházel z vědomí, že svět je nesmírný a člověk je proti němu pouhé nic. Optimism vychází z vědomí, že v člověku je mravní síla, vzdorující všem silám vnějšku, je mu dána, a že má ve světě svůj bezpečný úkol, ...*“[22] V esejistickém díle *Moudrost a osud* (*La sagesse et la destinée;* 1898) se snaží posunout obvyklé hranice toho, jak běžně chápeme slova moudrost a osud. Usiluje o soulad symbolů a materiálna. Lidské nitro se stává centrem. Klade si otázku, kdy je člověk moudrý – *Ten je moudrý, v němž zlo samo je nuceno udržovati hranice lásky*.“[23] Esej je pojata jako rozprava se čtenářem.

[21] MAETERLINCK, Maurice. *Essaye*. Přel. Helm Josef. Praha: A. Hynek, 1911, s. 4.
[22] TILLE, Václav. *Maurice Maeterlinck: analytická studie*. Praha: Otto, 1910, str. 180.
[23] MAETERLINCK, Maurice. *Moudrost a osud: (1898)*. Přel. Vojtig Ladislav. Praha: Zátiší, 1919, str. 48.

4. Osobnost Františka Xavera Šaldy a jeho eseje

František Xaver Šalda (vlastním jménem František Alois Šalda) se narodil roku 1867 v Liberci. Maturitní zkoušku složil na gymnáziu v Žitné ulici v Praze. Poté studoval na Právnické fakultě Karlovy univerzity. Nedostudoval, ale díky svým literárním a uměleckým kritikám obhájil alespoň doktorát z umělecko-historické problematiky na Filosofické fakultě Karlovy univerzity. Zde také později vyučoval.

F. X. Šalda spolupracoval s redakcí *Ottova slovníku naučného*. Napsal řadu hesel z oblasti západní literatury. Od 90. let 19. století se věnoval literární kritice a publicistice. Přispíval do řady novin a časopisů (*Literární listy, Volné směry, Tvorba* aj.) Od roku 1928 do své smrti (1937) psal revui *Šaldův zápisník*, vydávalo ji nakladatelství O. Girgala.[24]

František Xaver Šalda byl vůdčí osobností tzv. generace 90. let. Jak již bylo řečeno, přispíval do řady novin a časopisů. A právě jeho vlastní tvorba byla pro rozvoj české esejistiky zásadní. V časopisech uveřejňoval své eseje. Myšlenky a názory, které v tomto literárním žánru byly obsaženy, pramenily z jeho „*bohatých znalostí literatury, umění, soudobých literárněkritických směrů, estetiky a filozofie*.“[25] V roce 1892 napsal text „*Syntetism v novém umění*“, kde provedl rozbor uměleckých směrů a filozofie 19. století. Pokoušel se zde o celistvé uchopení umění.

F. X. Šalda souhlasil s názorem impresionistů, že kritika je umělecká tvorba, a tak k ní i přistupoval ve své tvorbě. Jeho kritická esej je vrstvená, snaží se o zvědečtění, ale i přesto si uchovává povahu uměleckou (gradace, jazykové prostředky aj.). Ve středu Šaldova zájmu je tvůrčí osobnost. V 10. letech 20. století se tyto Šaldovy principy obohacují. Souvisí to s nástupem nové generace v literatuře.

V roce 1905 vychází první Šaldova kniha *Boje o zítřek: Meditace a rapsodie 1898–1904*. Jde o soubor esejí rozličných témat. „*V těchto meditacích, v těchto esejích Bojů o zítřek vykrystalizovala myslitelská snaha, kritické úsilí o objasnění podstaty, poslání, obecných zákonů umění vůbec, a „nového umění“ zvláště.“*[26] Esej *Experimenty* je text, ve kterém Šalda ukazuje rozdíly mezi experimenty materiálna a experimenty

[24] VOJTĚCH, Daniel. František Xaver Šalda. In: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Díl 4. S-Ž. Sv. 1. S-T. Praha: Academia, 2008. s. 540–560.
[25] TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, str. 32.
[26] BURIÁNEK, František. *Kritik F. X. Šalda*. Praha: Československý spisovatel, 1987, str. 31.

duše. Nabízí řadu možností, jak vnímat experiment – „*Experiment je voda života, již piješ přímo dlaní ze sladkého křišťálového pramene*.“[27]

[27] ŠALDA, Xaver František. *Boje o zítřek: meditace a rapsodie*. Praha: Lidové noviny, 2000, str. 9.

5. Osobnost Otokara Březiny a jeho eseje[28]

Dne 13. září 1868 se ševci Ignáci Jebavému narodil syn Václav Ignác – později přijal jméno Otokar Březina. Zpočátku navštěvoval měšťanskou školu v Počátkách, ale v roce 1883 přešel do čtvrté třídy reálky v Telči, kde také odmaturoval. Telč v té době (80. a 90. léta 19. století) patřila ke kulturnímu centru jihozápadní Moravy a významně přispěla k formování osobnosti mladého básníka. Mladý Václav Ignác přispíval svými prvotinami básnickými i prozaickými do telčského časopisu *Orel a Orlice*. Psal je pod pseudonymem Václav Danšovský. Jeho prvotiny mají sociální podtext a věnují se tématice maloměsta a historie (husitství). Mají také výrazně ironický ráz. Zpočátku psal v duchu realismu. Až smrt rodičů v jednom týdnu „*odvrátila Březinu od pouhého sbírání dokumentů k realistickým románům, ke studiu sama sebe.*“[29]

V roce 1887 přijal místo učitele na obecné škole v Jinošově u Náměště nad Oslavou. Jinošov však bylo něco jiného než Telč. Otokar Březina zde trpěl osamělostí, jak se dozvídáme z korespondence s bývalým spolužákem F. Braunerem. Aby se vyrovnal se samotou, zaměřuje se na studium literatury, filosofie, teologie a učí se cizím jazykům. V roce 1888 získal vysvědčení učitelské způsobilosti na učitelském ústavě v Praze a je přeložen jako učitel do Nové Říše. V místní klášterní knihovně se setkává s díly Charlese Baudelaira, Artura Schopenhauera. Filosofické spisy tohoto myslitele čítával již dříve, ale nikdy ho příliš neoslovily, jak se můžeme dočíst v dopise Anně Pammrové z 22. května 1892. Až díky osobnosti Františka Xavera Šaldy a jeho statím našel Otokar Březina porozumění Schopenhaerově filosofii. „*V Schopenhauerových názorech Březina nacházel noetiku pro svůj projekt aristokraticky výlučného Umění, jemuž chtěl bezvýhradně sloužit. I Baudelaire zapůsobil adorací samoty a výlučnosti umění, ale především svou poezií, jež pomocí neobvyklých metafor a symbolů proniká do netušených oblastí nitra.*“[30]

Od 90. let docházelo k výrazným proměnám české literatury. Prolínaly se staré přístupy s novými, mísily se staré literární směry s novými. V této rozjitřené době vyšla

[28] Podle HOLMAN, Petr. K historii vzniku a vydávání březinových esejů. In: *Otokar Březina a současnost: materiály ze sympózia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 21. - 22. října 1995*. ed. Petr Holman. Třebíč: Fibox, 1996, s. 95–149.

[29] JANÁČEK, Adolf. Otokar Březina a F. X. Šalda. (K zrození básníka.). In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1937, roč. 61, s. 500.

[30] MED, Jaroslav. Otokar Březina. In: *Česká literatura na předělu století*, ed. Petr Čornej. Jinočany: H&H, 2001, s. 77.

esej *Synthetismus v novém umění* (1892), autorem je již zmiňovaný František Xaver Šalda. Tato esej obsahuje program básnické generace 90. let a měla také výrazný vliv na ideovou koncepci nové básnické tvorby Otokara Březiny. Schopenhauerovy myšlenky o světě, životě a umění, Baudelairův způsob psaní poesie, proměny v literatuře v 90. letech 19. století, Šaldova esej a také díla Stephana Mallarmého měly klíčové postavení v přerodu Otokara Březiny z básníka-pěvce pohybující se mezi realismem, dekadencí a symbolismem v ryze symbolistického básníka. V roce 1895 vyšla básnická sbírka *Tajemné dálky* (o tři roky dříve vycházely jednotlivé básně časopisecky). Ze sbírky je patrné, že se O. Březina hlásí k české moderně – převažují motivy samoty, bolesti, smrti, temnoty aj.

Od roku 1894 je často žádán, aby psal krátké prózy pro noviny a časopisy. Například František Václav Krejčí na O. Březinu naléhal, aby pro jeho časopis *Rozhledy* napsal kritické studie zahraničních děl. O. Březina mu odpověděl, že nyní je velice zaměstnán a není si jistý, že je tím pravým, kdo by měl psát kritiky zahraničních děl. Argumentuje tím, že je pouhý venkovský učitel a zahraniční literatura a tisk se k němu dostávají velice těžko. Nicméně v roce 1896 napsal Františku Václavovi Krejčímu dopis, kde stojí: „*spolehněte se rozhodně na mé účastenství v prvním čísle Rozhledů, při nichž stojím rád a vždy. Zašlu Vám verše nejnovějšího dáta, a budu-li míti, něco kratšího prózou.*“[31] V závěru dopisu Březina žádal F. V. Krejčího o zapůjčení knihy Maurice Maeterlincka *Poklad Pokorných* (*Le Trésor des Humbles)* – vinou pošty knihu získal až od Sigismunda Boušky. Tato kniha měla rozhodující vliv na Březinovo rozhodnutí psát eseje. O. Březina o ní napsal: „*…je jedna z těch jemných, podivuhodně hlubokých knih, které najdou porozumění pouze u věřících. […]Naplnila mne nezvyklým dojmem, že jsem se v ní setkal s celou řadou svých vlastních myšlenek …*“[32] Tento rok je tedy „*pro Březinovu esejistickou tvorbu nesmírně důležitý: básník si začíná uvědomovat, jaké možnosti poskytuje próza jeho způsobu vyjadřování, jakou volnost by v próze mohl získat.*“[33] Tento rok byl také důležitý pro básnickou tvorbu, byla vydána druhá sbírka básní *Svítání na západě.* V této sbírce se O. Březina stává jednoznačně symbolistou.[34]

[31] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004, s. 355.
[32] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004, s. 382.
[33] HOLMAN, Petr. K historii vzniku a vydávání březinových esejů. In: *Otokar Březina a současnost: materiály ze sympózia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 21. - 22. října 1995*. Třebíč: Fibox, 1996, s. 95.
[34] viz MED, Jaroslav. Otokar Březina. In: *Česká literatura na předělu století*. Ed. Petr Čornej. 2. upr. vyd. Jinočany: H&H, 2001, s. 79.

Na konci léta roku 1896 O. Březina adresoval F. V. Krejčímu dopis, ve kterém mu sliboval, že do 10. září mu zašle nové verše pro *Rozhledy*. Zároveň mu sděloval, že netuší, jestli stihne dokončit prozaický text. S žádostí o krátkou prózu se na Březinu neobracel pouze F. V. Krejčí, ale také spolužák Jan Vorel, Sigismund Bouška a další. Dokonce Anna Pammrová, Březinova důvěrná přítelkyně, naléhala na O. Březinu, aby se pokusil o napsání prózy a dramat. V dopise ze 13. prosince 1896 jí vysvětloval, proč se nedokáže oprostit od veršů, ale zároveň se vyslovuje, že do lednového čísla *Rozhledů* chystá filosofickou stať. [35] Konečně 2. ledna 1897 O. Březina odeslal F. V. Krejčímu svoji první esej *Tajemné v umění*. Dne 15. ledna F. V. Krejčí odpověděl. Tento dopis není jen poděkování, ale také první hodnocení Březinovy eseje. Několika řádky hodnotil esej i S. Bouška. O. Březina mu poděkoval a přislíbil, že pro další vydání *Nového života* napíše prozaický text o jeho sbírce *Pietas*.

Karel Dostál-Lutinov totiž požádal O. Březinu, zda by nenapsal kritiku na Bouškovu sbírku *Pietas*. Otokar Březina na tuto prosbu reagoval dopisem, ve kterém psal, že kritiku díla psát nehodlá, ale o něco se pokusí. Když se o této skutečnosti dozvěděl S. Bouška, byl velice překvapen, protože věděl, jaký názor zaujímá O. Březina k psaní literárních kritik, ale těšil se na Březinův literární počin. V únoru roku 1897 O. Březina zasílá Karlu Dostálovi-Lutinovi esej inspirovanou sbírkou a pojmenovanou stejně *Pietas*. Bouškovi následně odesílá dopis, ve kterém stojí: „*Mých několik řádek v Novém životě o Vaší knize? Neruším svého předsevzetí. Nepíši kritiku Vaší knihy. Můj článek je pokusem poetickou dikcí (která u mne znamená jedinou cestu k přiblížení se vnitřní pravdě) odraziti několik světel do ideové krajiny Vaší knihy, jako z paluby okolojedoucí lodě osvětluje se pobřeží ostrova dřímajícího v tichu hudební noci…*[36]

Po vydání druhé eseje přicházely Březinovi dopisy od předních osobností české kultury. Žádaly, zda by Březina nenapsal i pro jejich tisk prozaický text. Mezi nimi byl například Hugo Kosterka nebo František Xaver Šalda. Otokar Březina spolupráci přijal. Dne 23. dubna 1897 zaslal H. Kosterkovi pro jeho *Sborník pro filosofii, mystiku a okultismus* esej *Nejvyšší spravedlnost*. V druhé polovině roku zaslal O. Březina další esej s názvem *Rozhodující okamžiky* a v lednu následující roku esej *Úsměvy času*.

S Františkem Xaverem Šaldou navázal bližší kontakt roku 1898 (v tomto roce Josef Václav Sládek prodal časopis *Lumír* Janu Ottovi a na místo redaktora byl dosazen

[35] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004, s. 392.
[36] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004, s. 414.

Václav Hladík, F. X. Šalda se stal šéfredaktorem kritické rubriky). František Xaver Šalda žádal Otokara Březinu o příspěvky do nového *Lumíra*. O. Březina nabídku přijal. Do zářijového čísla časopisu poslala báseň *Jsem jako strom v květu …* a poté esej *Perspektivy*, která vyšla v říjnovém čísle. V časopise také vyšla esej *Krása světa*.

Podle Petra Holmana prošel Otokar Březina na přelomu let 1897 a 1898 tvůrčí krizí. Básník se zamýšlel nad svým dalším počínáním v literatuře. Hledal nové způsoby ztvárnění myšlenek, symbolů. V dopise Zenonu Przesmyckému-Miriamovi píše: „*Sním o nových formách, lehkých a nespoutaných jako tisícijazyčná řeč plamenů a jako patos větrů na horách. Nehodí se nejlépe asketický šat volného verše k myšlenkám asketické duše? […] Užívám dnes rytmizované řeči, jak jí užívali kněží starověku, aby vyslovili myšlenky vznešené …*[37] Přemýšlel také o souborném díle esejí.

V roce 1899 navázal Otokar Březina spolupráci se Stanislavem Kostkou Neumannem. Pro jeho časopis *Nový kult* napsal esej *Zástupové* (příspěvek vyšel v červnovém čísle) a pro *Kalendář neodvislého dělnictva,* který S. K. Neumann redigoval, napsal esej *Cíle.* Na přelomu století 19. a 20. se Otokar Březina sblížil s tzv. generací anarchistických buřičů a také s katolickou modernou. Nutno ovšem podotknout, že ani s jednou generací se neztotožnil, pouze s nimi udržoval styky. Je známo, že Otokar Březina se snažil udržovat přehled o nových směrech v literatuře a to nejen české. Do jeho učitelského bytu byl doručován tisk věnující se literatuře.

Rok 1900 neznamenal pro Otokara Březinu jen začátek nového století, ale také nové pracovní možnosti. Byl přeložen jako učitel na chlapeckou měšťanskou školu v Jaroměřicích nad Rokytnou a o pět let později byl zaměstnán na dívčí měšťanské škole v tomtéž městě. První desetiletí století 20. bylo také významné pro Březinovu prosaickou tvorbu. Na žádost Františka Bílka a Karla Dostála-Lutinova napsal úvod k cyklu básní *Otčenáš.* Avšak na prosbu Zenona Przesmyckého-Miriama, aby vytvořil pro časopis *Chiméra* román, odpověděl záporně. V dopise svému příteli sděloval, že je příliš zaneprázdněn studiem a prací. I přes pracovní vytížení, pracoval na nové eseji, kterou pojmenoval *Zasvěcení života.* Ta vyšla v roce 1902 v časopise *Volné směry* pod názvem *Meditace o kráse a umění.* Ke konci roku 1902 poslal O. Březina F. X. Šaldovi pro časopis esej *Nebezpečí sklizně*. „*Do listopadu 1902 byly tedy časopisecky otištěny*

[37] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I.* Brno: Host, 2004, s. 462-463.

prakticky všechny eseje, které básník později zařadil do Hudby pramenů (esej Věčná touha byl poprvé otištěn až knižně, Pietas a Úvod k Otčenáši stojí jinde).[38]

O Březinově myšlence vydání esejí v souborném díle jsme se již zmiňovali výše. Nyní se O. Březina rozhodl, že svou vizi uskuteční. Již v roce 1899 sděloval v dopise Hugo Kosterkovi: „*Prózu svou chystám pro Váš Symposion*[39]*, […], a mohla by vyjít během r. 1900.*[40] O. Březina byl ke svým literárním počinům velice sebekritický a často je několikrát přepisoval, proto se práce na dokončení esejí protáhla. Upravené rukopisy odesílá v říjnu roku 1902, i když slíbil, že je zašle už v červenci. V přiloženém dopise píše: „*nehněvejte se, že tak dlouho nechal jsem Vás čekati. Byl jsem přetížen prací, takže proti své vůli jsem se poněkud zdržel.*[41] V dopise také prosí H. Kosterku o zaslání korektury. Korespondence však z obou stran vázla. Na konečných úpravách se dohodli v únoru 1903 a kniha mohla být vytištěna. Dne 14. dubna 1903 vyšla Březinova dlouho očekávaná kniha drobných próz s názvem *Hudba pramenů*. Otokar Březina byl z knihy nadšen a rozeslal ji svým přátelům. Například S. Bouškovi, M. Martenovi, F. X. Šaldovi, J. Karáskovi ze Lvovic.

Soubor esejí byl soudobou společností obecně přijat kladně. Ale existovaly i negativní ohlasy. Například Otakar Theer napsal do *Literárních textů* toto: „*Kdyby mi někdo položil „Svítání na západě“ po levici, „Hudbu pramenů“ po pravici a řekl: „Vyber si jednu z nich,“ žádal bych ho o dovolení vzít si obě. Jestliže by ale stůj co stůj trval na svém, tu s těžkým sice srdcem, sáhl bych po „Svítání na západě“. Proč? Poněvadž z Březiny upoutal mě a okouzlil vždy nejvíce Březina-lyrik; poněvadž ve verších je svůj hned od počátku, jakoby nepotřeboval žádných „Lehrjahre“; […]. Ne tak má se tomu s jeho meditacemi v prose. Nejsou zdaleka tak sceleny a neustále se vám zdá, jakoby se již chystaly k odletu ze země, ale jakoby nějaká mystická tíha bránila volnému rozpětí mystických křídel.“*[42] Většina esejí nebyla chápána, tak jak Březina původně zamýšlel.

„*Březinovo pracovní tempo se neustále zpomalovalo; roku 1901 jedna báseň, v roce 1902 dvě, 1903 čtyři, 1904 dvě, 1905 žádná, 1906 tři a 1907 jedna. Poslední tiš-*

[38] HOLMAN, Petr. K historii vzniku a vydávání březinových esejů. In: *Otokar Březina a současnost: materiály ze sympózia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 21. - 22. října 1995*. ed. Petr Holman. Třebíč: Fibox, 1996, s. 111.

[39] knižnice Symposion – knihy nové doby

[40] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004, s. 524.

[41] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004, s. 598.

[42] THEER, Otakar. Z nových kritických děl českých. In: *Literární listy: časopis věnovaný zájmům literárním*. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1903, roč. 21, s. 19.

těná báseň, Tisíce srdcí pělo v srdci tvém, byla uveřejněná v Moderním revui 8. dubna 1907.“[43]Stejně tak i psaní próz stagnovalo. V roce 1903 F. X. Šalda žádal O. Březinu o příspěvek do *Almanachu Volných směrů*. F. X. Šalda několikrát O. Březinu urgoval. Nicméně esej *Jediné dílo* ve zmíněném almanachu nevyšla. Byla zařazena až do lednového čísla časopisu *Volné směry* (v roce 1905). V roce 1905 F. X. Šalda opět žádal o příspěvek do časopisu. Esej *Zrcadlení v hloubce* vyšla v listopadu téhož roku. Poté došlo mezi oběma literáty ke krátkému odmlčení. Další Březinova esej (*Smysl boje)* vyšla o rok později ve stejném časopise jako předešlé.

V roce 1907 František Xaver Šalda odchází z redakce časopisu *Volné směry* a zakládá vlastní čtrnáctideník *Novina*.[44] V dopise prosil Otokara Březinu o spolupráci a také o článek. Ten spolupráci s redakční radou časopisu přijal a přislíbil i verše nebo kratší prózu. Na přelomu ledna a února 1908 O. Březina adresoval esej *Přítomnost.* F. X. Šalda ho také přemlouval, aby pro *Knihovnu Noviny* vydal nové souborné dílo meditativních próz. V krátkém dopise ze září 1908 čteme: „*dovolil jsem si napsati Vám asi před šesti týdny list obsahující prosbu, abyste laskavě připravil jako první číslo Knihovny Noviny knihu svých esejí; […] Knížka nemusila by být objemná. Nakladatel představuje si průměrné číslo té Knihovny asi o šesti až osmi arších*…“[45] O. Březina tuto nabídku odmítl, avšak v jeho dopisech[46] od roku 1906 se setkáváme s tím, že Březina pomýšlel na vydání nového souboru esejů i šesté básnické sbírky.

Od roku 1910 O. Březina pracoval na dalších esejích a básních. Nešlo však o žádnou souvislou práci. O dva roky později se v dopisech s Hugo Kosterkou zmiňoval, že by chtěl souborně vydat své básnické sbírky. Konkrétně v dopise ze dne 25. 4. 1912 se můžeme dočíst, jak Březina zamýšlel tento literární počin pojmout. H. Kosterka odpovídá, že je velice poctěn, že si vybral právě jeho *Symposion.* Ale musí ho odmítnout. Radí mu, aby se obrátil na *Spolek výtvarných umělců Mánes*. A tak se také stalo. K prvnímu souhrnnému vydání došlo v roce 1913 v *SVU Mánes.* V roce 1913 se také O. Březina stal dopisujícím členem *České akademie věd a umění* (řádným členem od roku1923).

---

[43] HOLMAN, Petr. K historii vzniku a vydávání březinových esejů. In: *Otokar Březina a současnost: materiály ze sympózia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 21. - 22. října 1995*. Třebíč: Fibox, 1996, s. 115.

[44] zde vyšla Šaldova studie o Březinovi - ŠALDA, X. F. Otokar Březina (kritický medailon). In: *Novina: list duševní kultury české.* Praha: Grosmann a Svoboda, 1908, roč. I., seš. 18, s. 545–549.

[45] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004. s. 853.

[46] viz dopis A. Pammrové z 3. 10. 1906 nebo dopis Antonínu Veselému z 5. 5. 1910

V létě 1913 si O. Březina vzal pololetní dovolenou. Nicméně dovolená byla příliš krátká, aby dokončil vše, co zamýšlel. Po vydání sbírek v souboru se rozhodl vydat i druhý soubor esejí. Dohodnul se s Františkem Bílkem na dřevorytech, které měly doprovázet jednotlivé eseje. Jednal i se členy *SVU Mánes*. Začátek první světové války však veškeré přípravy zastavil. Hrůzy války Otokara Březina přinutily některé eseje přepracovat. Žádal proto Emanuela Chalupného a Bedřicha Kočího o odklad vydání titulů.

V roce 1917 redakci opouští Zdeněk Záhoř a datum vydání se opět posouvá. Zdeněk Záhoř spoluzaložil nakladatelství *Odkaz*, kde chtěl vydat Březinovy eseje. Plánoval vydat nejen druhý soubor, ale i reeditovat *Hudbu pramenů.* O tomto nápadu O. Březinu spravil dopisem z 10. prosince. O. Březina souhlasil, ale chtěl počkat do jara. V dubnu zaslal František Bílek kresby a vzorky papírů. Opět se opakovalo podobné martyrium, jaké doprovázelo první vydání *Hudby pramenů.* Přípravné práce nestíhaly obtíže spojené s válkou, ale naskytly se jiné problémy. Z. Záhoř se v článku v *Časopise pro moderní filologii* vyjadřuje: „*Je přirozeno, že při stylistovi tak svědomitém, jakým Březina byl, změny ty vesměs byly jenom rázu podružného; týkaly se jednak tiskových chyb (z nichž uvádím pouze význačně rušivé), jednak byly to změny gramatického rázu, jež jsem básníkovi navrhl a které vesměs schválil, konečně změny věcné, které básník určil sám a jež jsem vyznačil (Bř.).*“[47]

V březnu roku 1919 Zdeněk Záhoř zaslal O. Březinovi reeditované výtisky *Hudby pramenů; „mj. také znovu urgoval rukopis Skrytých dějin. Březina děkuje 17. 3.: „Milý příteli, učinili jsme, co jsme mohli, kéž naše práce je přijata vlídně; děkuji Vám za pečlivou korekturu textu a za lásku, kterou jste Vy i vzácní přátelé Vaši věnovali novému vydání mé knihy. Rukopis Skrytých dějin zašlu v pravý čas, aby se dílo mohlo o prázdninách tiknout a k Vánocům aby mohla kniha vyjít.“*[48] O měsíc později O. Březina sliboval Františkovi Bílkovi rukopisy přepracovaných esejí. Nicméně jak Březina sám napsal „*úprava textu vyžaduje delší doby, má-li esej být taková, jak náleží, totiž dokonalá a – krátká.*“[49] Skutečnost, že O. Březina na prózách pracuje, potvrzuje odmítnutí několika novinářů, kteří žádali o příspěvek do jejich časopisu. Mezi nimi byl i Karel Ča-

[47] ZÁHOŘ, Zdeněk. Textové rozdíly mezi prvním a druhým vydáním >>Hudby pramenů<<. In: *Časopis pro moderní filologii*. Praha: Klub moderních filologů, 1931, roč. 17, č. 3, s. 194-195.
[48] HOLMAN, Petr. *Březiniana*. Praha: Torst, 2003, s. 51.
[49] CHALUPNÝ, Emanuel. *Dopisy a výroky Otokara Březiny*. Praha: F. Borový 1931, s. 117–118.

pek. I přesto k vydání druhého souboru esejí za života umělce nedošlo. *Skryté dějiny* vyšly souborně až v roce 1970 v edici *České myšlení*, vydal Josefa Zika.

V roce 1925 odešel Otokar Březina na odpočinek. Nadále žil v Jaroměřicích nad Rokytnou, kde také o čtyři roky později umřel na vrozenou srdeční vadu (o příčině smrti existují pochyby). Za svůj život byl velice uznáván a ctěn. O tom svědčí například fakt, že po smrti vyšla celá řada vzpomínkových knih[50]. Jeho knihy byly překládány do němčiny, angličtiny, francouzštiny, polštiny, chorvatštiny aj. V roce 1916 získal čestný doktorát filosofie na Karlově univerzitě v Praze, v roce 1928 získal státní cenu a dokonce byl osmkrát nominovaný na Nobelovu cenu za literaturu (v letech 1916, 1917, 1918, 1920, 1921, 1925, 1928 a 1929). Otokar Březina však o Nobelovu cenu za literaturu nestál. V dopise Anně Pammrové píše: „*Ale myšlenka o ceně, o níž se zmiňujete, byť sebeupřímněji míněná, je vyložené šílenství. Ani slova o tom; každé působí mi bolest. Nechci, aby mé jméno bylo vůbec uváděno ve spojení s takovými věcmi. Tam není moje místo.*“[51]

Uspořádáním pozůstalosti pověřil Otokar Březina Emanuela Chalupného a Matěje Lukšů. Oba velice pečlivě prohledávali Březinův byt a nalezli tři balíky materiálů ke *Skrytým dějinám*. Tento materiál spolu s Otakarem Fialou, kterého přizvali na pomoc, roztřídili a zpracovali. O. Fiala vydal studii popisující práci na přípravě vydání textů. V pozůstalosti se také našly rukopisy esejí v různé fázi rozpracování – *Touha po nedosažitelném, Sen o nadčlověku, Pravda srdce, Svět nenarozených, Vidění, Prolog k Hudbě pramenů.* Tyto rozpracované rukopisy byly vydány v prvním souborném díle Březinových esejů[52] pod názvem *Z rukopisné pozůstalosti.*

[50] viz DEML, *Jakub. Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Olomouc: Votobia, 1994.
[51] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence II*. Brno: Host, 2004, s. 1039.
[52] viz BŘEZINA, Otokar. *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989.

5.1. Soubor esejí *Hudba pramenů*, *Skryté dějiny* a *Z rukopisné pozůstalosti*

Titul *Hudba pramenů* obsahuje jedenáct esejí věnující se umění a jiným převážně filosofickým tématům. Vznikal paralelně s básnickými sbírkami. Je v něm tedy možno vysledovat Březinův myšlenkový vývoj. Dílo tvoří jakýsi mezistupeň mezi poezií a životními stanovisky, životními názory Březiny. Na rozdíl od druhého souboru esejí chybí jednotná idea. To ovšem neznamená, že eseje jsou sebrány a vydány. O. Březina velice pečlivě promýšlel, jak budou jednotlivé eseje následovat za sebou. Kniha *Skryté dějiny* obsahuje 10 esejí. Je kompozičně propracovanější. Autor se zamýšlí nad otázkou, co je smyslem dějin. Jednotlivé motivy se prolínají a vzájemně se zastupují. *„Proti Hudbě pramenů, jíž dává jednotu rozžhavená bytost básníkova, vrhající blesky na záhady umění a bytí, podávají Skryté dějiny uzavřený myšlenkový systém přísně vyrovnanou kompozicí, jíž možno přepsat matematicky prostým schématem (3+3+[2+2]).*“[53] V esejích se O. Březina snažil přiblížit procesy, které skrytě probíhají kolem nás, které jsou příčinou veškerého života. Hledal rovnováhu mezi životem a uměním. Usiloval o pochopení kosmického bytí. Březinovy eseje představují drama idejí.

Tajemné v umění je úvodní esej knihy *Hudba pramenů*. Otokar Březina se zde zabývá úlohou umění v lidském životě. Uvádí, že umění je předpoklad pro existenci. V eseji *Nejvyšší spravedlnost* se autor snaží rozluštit podstatu spravedlnost. Dochází se k závěru, že spravedlnost je mnohdy pro člověka nepochopitelná, ačkoliv spravedlnost řídí lidský život. To vede u člověka ke skepsi a pochybám. *Rozhodující okamžiky* je esej o projevech duše. Autor apeluje na recipienta, aby nepřestal hledat cestu za vyšším – kosmickým – životem. V eseji Hlavním tématem eseje *Úsměvy času* je to, že člověk nemá ztrácet naději. Naděje je tajemství v duši. Esej *Perspektivy* se zabývá možnostmi, které člověk má. Myšlenkou je, že vše, co jsme získali bez nebezpečí, je pro nás nebezpečné. *Krása světa* je esej se sociálními motivy. Otokar Březina zde vyslovuje ideu, že krásy světa se odhalí, až tisícům ne jedinci. Velice podobnou tematiku má esej *Zástupové.* V eseji *Zasvěcení života* se pracuje s motivem krásy. Krása je cílem lidského života. Esej *Nebezpečí sklizně* se věnuje manuální práci. Stejně tak ve druhé knize esejí se tomuto tématu věnuje *Stavba ve výši*. V obou případech Otokar Březina opět dovolává

[53] CHALUPNÝ, Emanuel; CHARVÁT Vincent; PAVLÍČEK Milan Dobroslav. *Stavitel chrámu: památník básníka myslitele Otokara Březiny*. Praha: Čin, 1941, s. 71.

sociální stránky člověka. *Cíle* a *Věčná touha* jsou eseje, ve kterých se zdůrazňují svoboda, láska a pokora jako nejcnostnější hodnoty.

V esejích *Jediné dílo, Zrcadlení v hloubce* a *Smysl boje* je zdůrazňována sociální funkce umění. *Přítomnost* je esej o sjednocení veškerenstva. O. Březina považoval tento text za nejlepší vyjádření svých myšlenek. Jaké místo má v lidském životě smrt. A co smrt představuje. To je náplní eseje *Dílo smrti.* Po přečtení eseje *Skryté dějiny* by si recipient měl odnést, že dějiny nenaplňují pouze velké dějinné zvraty, ale i malé bezvýznamné události a také události lidského ducha. Esej *Slovo* je oslavou řeči. Řeč je člověku pomůckou v poznání světa. *Oslnění svobody* a *Mír* přibližují nejvyšší hodnoty, ke kterým by člověk a především lidstvo měli dospět. „*Mír je morálním zákoníkem jeho tvorby.*“[54]

Z esejí z rukopisné pozůstalosti se zaměřme na stať *Sen o nadčlověku.* Friedrich Nietzsche v 80. letech 19. století napsal dílo *Tak pravil Zarathustra*, kde přibližuje svůj novátorský pojem nadčlověk. Nadčlověk je pro něj abstraktní konstrukt, který má nahradit Boha. Nadčlověk má podle něj vzejít z člověka, a to tehdy až člověk popře křesťanskou morálku a přijme morálku panskou. Ta povstane z prázdnoty po skončení křesťanské víry.
F. Nietzsche spojuje nadčlověka se zemí. Naopak Březinovský nadčlověk je na zemi v pomyslném exilu („*Je lodí jako všechny světy ve vesmíru. Ale i z lodi může zaznívati zpěv poutníků nebo řinčení řetězů. Bylo by marné zapírati, že dnes duch na zemi trpí, a kdyby ze všech národů země, ze všech pevnin starého i nového světa bylo možno sečísti a zvážiti radost a bolest, zesmutněl by člověk milující lidi*.“[55]). Březinovský nadčlověk je tedy spíše *kosmický člověk.*

„*Oproti Nietzschově nejasnosti, zda je nadčlověk vírou v geniálního jedince, vyvázaného z pout lidskosti a vládnoucího mimo dobro a zlo, či vírou v celkovou evoluci lidstva, Březinův mystický, tj. kosmický člověk, je nepopiratelně vykupitelem lidského rodu, překonavatelem odvěké či předvěké viny a prokletí, nikoliv však, zdá se, Kristem.*“[56] Je tedy patrné, že Březinova myšlenka o nadčlověku je spíše inspirována filozo-

[54] HOLMAN, Petr. (Ne)katolík Otokar Březina. In: *Zajatci hvězd a snů: Katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907)*. Praha: Argo, 2000, s. 228.
[55] BŘEZINA, Otokar. Sen o nadčlověku. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 182.
[56] BOR, Ž. D. Sen o nadčlověku. In: *Dítě andělů (Otokar Březina – život jako dílo).* Praha: Trigon, 2000, s. 140.

fii Vladimíra Sergejeviče Solovjova, který se zabýval souzněním Božství a materiálnem.

5.2. Charakteristika březinovských esejí

Eseje se vyznačují velkou mírou subjektivity. Tak je tomu i u Březinových esejí. Na přelomu 19. a 20. století byl kladen důraz na vysokou míru stylizace a eseje se stávají spíše dialogizovaným monologem. Tomuto trendu se nejvíce přiblížil František Xaver Šalda, který pojímal esej jako „*tvořivý experiment.*“[57] Byly to právě Šaldovy eseje, které pomohly O. Březinovy najít ten správný způsob, jak napsat filosofickou stať. „*…podobně jako Šalda v oblasti kritiky vytvořil Březina v oblasti básnictví zcela jedinečnou a nezaměnitelnou podobu eseje, která dodnes platí za vyvrcholení myšlenkových a formálních snah generace devadesátých let u nás.*“[58] Holman vidí originalitu Březinových esejí ve spojení poesie a prózy. Tvrdí, že vytvořil nový typ eseje – básnickou esej.

Esejistická tvorba Otokara Březiny úzce souvisí se symbolismem. První díla ovlivněná tímto literárním směrem se u nás začala objevovat na přelomu 19. a 20. století. Dostal se k nám především z francouzské literatury (například překlady Charlese Baudelaira). *„Symbolisté pociťovali vyprázdněnost znakových soustav, především jazyka, […]. Symbolismu se stavěl příkře proti soudobým emotivním a imaginativním stereotypům, chtěl v protikladech k nim začlenit do umění iracionální živelnost, která by „vytrhla“ umělecký materiál – slovo – z mechanismů a závislostí pozitivisticky „utříděné“ skutečnosti…*“[59] O. Březinovi bylo toto velice blízké. Už ve svých prvotinách si pohrával s výběrem slov, slovosledem, interpunkcí. Podle Oldřich Králíka Otokar Březina ve svých básnických sbírkách vytvořil svou vlastní řeč, která měla vlastní systém metaforických a systémových značek – symbolů Jednotlivé myšlenky básnických a prozaických děl na sebe navazují a vytvářejí tak promyšlený celek.

Jedna z Holmanových myšlenek je, že v Březinových esejích se můžeme setkat s dvojím vyzněním: jednak s čistě filosofickým, a jednak s filosofickým s ironizujícím charakterem – „*Každý trhá z rozkošného ovoce krásy na těch větvích, k nimž dorostl svým duchovým vzrůstem; nad sebou ležící světelné galerie její odpovídají hierarchii*

[57] HOLMAN, Petr. *Březiniana*. Praha: Torst, 2003, s. 80.
[58] Tamtéž, s. 82.
[59] MED, Jaroslav. Symbolismus a dekadence – obecná charakteristika. In: *Česká literatura na předělu století*, ed. Petr Čornej. 2. upr. vyd. Jinočany: H&H, 2001. s. 48–49.

duchů.“[60] Podle P. Holmana mají ironický ráz především Březinovy prvotiny. Březinův humor je založen na hře se slovy. V interview pro internetové médium se P. Holman uvedl: „*…ironie nezlá, nekousavě nebezzubá, ale později i ostřeji zubatá, vždy však důsledná a už od počátku působící jakoby neprůstřelná obrana vlastních postojů a náhledů…* “[61]

Ve svém článku Josef Filipec píše, že Otokar Březina dospěl k rytmu v próze přes alexandrin. Dále konstatuje, že básnickost Březinových esejí nesouvisí s lyrizací ani se subjektivizací. Dokládá to na faktu, že v textech nenalezneme první slovesnou osobu singuláru. Ale nalezneme v nich hojně subjekty kolektivní – my, všechen aj. Konkrétnost a abstraktnost se prolíná. Otokar Březina místo sloves občas používá abstraktní pojmenování. „*Jeho konkrétnost se projevuje mimo jiné též epitety, přirovnáními, synekdochami, popř. metonymiemi, personifikacemi a metaforami.*“[62] Dějovost slovesa je v esejích oslabena. Sloveso je větě většinou kladeno na konec – „*A právě ti nejvyšší jako dcery královské pro rozkvět říše a příznivý vítr plavby budou obětováni.* “[63]

Miroslav Červenka se ve své studii mimo jiné věnuje tematickým posloupnostem v esejích O. Březiny. Nejčastěji se podle M. Červenky objevuje typ s průběžným tématem nebo typ, kdy téma představuje část společného tématu. Je toho názoru, že O. Březina neustále hledal nová pojmenování pro jedno a totéž a také tvrdí, že vztahy mezi tématy nejsou přímočaré. Opakem mohou být Šaldovy eseje, které jsou vystavěny na stejných tematických posloupnostech, ale vztahy mezi tématy jsou naprosto zřejmé. Březinovské réma je zpravidla bohatě rozvinuto, doplněno o klauze, vsuvky aj. A v tomto je „*výrazný zdroj umělecké intenzity Březinova textu.* “[64]

Typickým znakem literárních děl Otokara Březiny jsou metafory, které jsou vrstveny na sebe a následně propojovány do obrazových celků – „*Tisíce mrtvol nakupily v proudu času, když se řítil do tmy, zastavily ho hrází zsinalých těl a změnily jeho tok; vyhnaly roje usmrcujících kovových včel na bojiště, když hořké moře bolesti v osudovém*

[60] BŘEZINA, Otokar. Zasvěcení života. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 44.
[61] IWASHITA, Daniela. Otokar Březina o Nobelovu cenu nestál. A to měl osm nominací. *Lidovky.cz* [online]. 2009, 1 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/otokar-brezina-o-nobelovu-cenu-nestal-a-to-mel-osm-nominaci-pal-/kultura.aspx?c=A090325_144440_ln_kultura_glu.
[62] FILIPEC, Josef. K jazyku a stylu Otokara Březiny, II. *Naše řeč* [online]. 1969, **52**(1), 1 [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8096.
[63] BŘEZINA, Otokar. Nebezpečí sklizně. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 52.
[64] ČERVENKA, Miroslav a Petr HOLMAN. *Březinovské studie*. Praha: Paseka, 2006, s. 63.

přílivu mělo zaplaviti zemi.“[65] Co nejvíce slov je spojováno do jedné představy. To má za následek působení na více lidských smyslů recipienta. Nutí recipienta přemýšlet. Při vytváření metafor Březina dbal na pečlivý výběr slov a práci s různými významy slov. Kladl důraz na symboliku slov. Funkci symbolů mívají často propria, která vznikla proprializací apelativ – „*Nad stránkou Mistra nesčíslné neviditelné ruce podávají se vám k stisknutí.“*[66] Obrazy vytvářené metaforami jsou dotvářeny kontextem. Směřují k jednotnému cíli. Eseje Maurice Maeterlincka jsou vystavěné také na neustálém opakování, obohacování metafor, ale nesměřují k jednotnému cíli. M. Maeterlinck ve svých esejích nabízí několik východisek.

Pro Březinova díla jsou důležité motivy. „*Březinova próza je protkána návratnými motivy, které se objevují náhle, bez systematického uspořádání, a vytvářejí v esejích nevypočitatelnou protihru několika motivických linií.“*[67] Ve způsobu osobité básnické řeči Otokara Březina můžeme najít motiv pohádek. *„Březiny jest všechno dění životní téže podstaty jako v pohádkách. U něho dějí se pohádky v jeho díle, kdežto ostatním básníkům se dějí s jejich dílem.*“[68] Podle Miloše Dvořáka[69] O. Březina pojímal motiv pohádky jako součást skrytých dějin lidstva. Jedním z opakujících se motivů jsou motivy boje a sociální nerovnosti. S motivem boje se setkává jednak jako se symbolem války, která přináší útisk národa, bolest, utrpení, a jednak jako symbol boje v sobě samém. Člověk bojuje se svými emocemi, se svým strachem. Motiv sociální nerovnosti je v esejích dáván do protipólu s bratřením. Je tedy patrné, že Březinovy eseje se věnují humanistickým ideálům.

V březinovském básnickém jazyku také nechybí oxymórony. Pomocí nich spojuje charakteristiky věcí, které se vylučují, nebo pomocí nich vyjadřuje ironii, osudovost. Oxymóron často doprovází paradox, personifikace a epiteton (především epiteton ornans).

„*Podstata básnické psýchy Březinovy jest ryze křesťanská.*“[70] Neznamená to však, jak jsme předeslali výše, že Otokar Březina patřil k autorům katolické moderny.

---

[65] BŘEZINA, Otokar. Rozhodující okamžiky. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 23–24.
[66] BŘEZINA, Otokar. Tajemné v umění. In: *Hudba pramenů a jiné eseje.* Praha: Odeon, 1989, s. 12.
[67] ČERVENKA, Miroslav a Petr HOLMAN. *Březinovské studie*. Praha: Paseka, 2006. s. 69.
[68] DVOŘÁK, Miloš; SOLDÁN, Ladislav *ed. Miloš Dvořák o Otokaru Březinovi. Praha: Akropolis, 2007,* s. 13.
[69] viz Dvořák, Miloš; Soldán, Ladislav, ed. Miloš Dvořák o Otokaru Březinovi. Praha: Akropolis, 2007.
[70] tamtéž, s. 6.

Pouze s nimi spolupracoval. Víra představovala v Březinově tvorbě pevný bod. Na rozdíl od autorů katolické moderny O. Březina pojal křesťanství komplexněji, obrací se ke všem lidem, kteří věří v Boha (ne pouze ke katolíkům). Březinovo křesťanství je obohaceno o prvky orientálních náboženství (hinduismus, budhismus,…). A to není jediný cizorodý prvek. V Březinově křesťanské mystice je výrazný směr k platónskému idealismu.

V Březinových esejích ani v básních nenajdeme slovo Bůh, ačkoli ho často oslovuje. Volí pro něj nepřímá oslovení jako například Nejvyšší, Vládnoucí, Věčný. Nutno také podotknout, že Březinův Bůh není pouze osobnost Krista. Vnímá Boha jako symbol, stejně tak vnímá i jiné křesťanské hodnoty. Otokar Březina míří k nalezení nehmotného duchovního světa. S tím souvisí i jeho osobitá mystika. Březinův mysticismus tkví v realizování snů a vizí, odhalit krásu světa a tajemství, která jsou člověku skryta, protože je spoután konvencemi. Na rozdíl od mystiky katolických autorů nejde o dosáhnutí jednoty s Bohem, ale o mystiku estetickou.

Existuje názor, že Otokar Březina ve svých literárních dílech vytváří svůj fantazijní svět. Podle D. Ž. Bora je však opak pravdou. O. Březina vychází při vytváření svého básnického světa z reálných základů. Inspiruje se ve fungování přírody (přírodní zákonitosti) a i ve fungování života – nejen lidského. Do takto vytvořených myšlenek přidává poznatky, které pochytil z knih evropských myslitelů přelomu 19. a 20. století a také antických myslitelů, ze staroindických, křesťanských a středověkých spisů. Vznikla tedy velice spletitá síť myšlenek a životních mouder. O. Březina měl zájem stvořit ve svých literárních dílech spojit všechno se vším, protože vše do sebe zapadá, i když je patrné, že se jedná o chybu. I chyba hraje důležitou roli v harmonii světa. E. Chalupný ve své knize uvádí tento Březinův výrok: „*Nikdo není nahraditelný, ani blbec. Každý má na světě úkol; i blbec může dát podnět k záslužnému dílu, ujme-li se toho podnětu velký duch. A ani největší jednotlivec neví víc než dav.*“[71]

Spletitě vznikala i koncepce Březinova *kosmického člověka*. V dopise Anně Pammrové z roku 1898 píše: „*Mým snem je příroda ovládaná duší, dávající všechno nejkrásnější koncentrované, očištěné vůlí, člověk jemný, dobrý, všemohoucí, ne Nadčlověk Nietzschův, ale magický titán Novalisův, génius a světec.*“[72] Podle Josefa Ziky se O.

[71] BŘEZINA, Otokar. *Dopisy Otokara Březiny Emanuelu Chalupnému*. Praha: F. Borový, 1931. s. 290.
[72] BŘEZINA, Otokar. *Korespondence I*. Brno: Host, 2004. s. 479.

Březina snažil vytvořit obraz jakéhosi makrokosmického člověka, který usiluje o dosáhnutí z jednoho konce světa (reálný svět) na druhý konec (kosmický svět).

6. Vybrané eseje Otokara Březiny v konfrontaci s vybranými esejemi Františka Xavera Šaldy a Maurice Maeterlincka

Abychom si lépe představili odlišnosti a podobnosti esejí Otokara Březiny, Františka Xavera Šaldy a Maurice Maeterlincka, z nichž některé už byly naznačeny, charakterizujme některé eseje.

6.1. Eseje *Dílo smrti a Smrt (La Mort)*

Esej *Dílo smrti* se původně jmenovala *Boj se smrtí.* Text byl poprvé otištěn až po Březinově smrti ve sborníku *Nová Říše.* Byl přijat s nadšením. F. X. Šalda se vyjádřil, že eseje vydávané po válce jsou významnější než eseje ze souboru *Hudba pramenů.*[73] Kniha *Smrt (La Mort, 1913)* od Maurice Maeterlinka vyšla poprvé česky v roce 1917, a to v edici *Otázky a názory* (vydavatel Jan Laichter). M. Maeterlinck a O. Březina se v esejích zamýšlejí nad otázkou smrti – co je smrt, co je před smrtí a co po ní.

Odlišná je koncepce děl. Maeterlinckův titul je rozdělen na kapitoly. V první a druhé kapitole nastoluje základní myšlenky eseje a ve zbývajících tyto myšlenky dále rozvíjí. Nakonec jsou poznatky shrnuty do závěrečné kapitoly. Ve svých úvahách se opírá o výroky literátů, filosofů aj. Naopak esej O. Březiny je členěna pouze do odstavců. Je výrazně kratšího rozsahu. M. Maeterlinck často cituje výroky některých myslitelů. O. Březina se neodkazuje na žádné myslitele. Uvádí pouze své myšlenky.

Otokar Březina i Maurice Maeterlinck ve svých textech uvádějí, že smrt je jedinou jistotou, kterou člověk v životě má. Smrt a narození jsou dva nevyhnutelné životní body, které mají všichni lidé stejné. Tedy že na počátku života a na jeho konci máme všichni stejný osud. „*Ale najednou, uprostřed cesty, po níž jsme tisíckrát šli ve svých myšlenkách obrácených k věcem této země, udeří do naší bytosti úžasná jistota, že jdeme k smrti*.“[74] M. Maeterlinck si pro konstatování tohoto faktu vypůjčil výrok Marie Lenéru: „*Ona je náš vlastní cíl a všecko odehrává se v časové mezeře od ní k nám.* “[75]

Oba literáti, říkají, že je pro člověka přirozené bojovat se smrtí. Podvědomě ví, že jí neunikne, a proto se jí snaží překonat. Tento boj existuje nejen v člověku, ale v celé

[73] viz ŠALDA, Xaver. František. *Šaldův zápisník III.* Praha: Otto Girgal, 1930–1931, s. 324.
[74] BŘEZINA, Otokar. Dílo smrti. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha. Odeon, 1989, s. 96.
[75] Maeterlinck, Maurice. *Smrt*. Přel. Jan Kubišta. Ve Votobii vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla; sv. 32. s. 5.

přírodě i v kosmu. „*Milióny a milióny let rozvíjí se boj se smrtí na naší zemi, doprovázený jako třeskotem polnic vlnobitím moří nad němými bojišti hlubin […].*[76] M. Maeterlick je toho názoru, že „*Čím usilovněji myšlenky naše chtějí se jí vzdalovat, tím více zhušťují se kolem ní. Čím více se jí děsíme, tím je děsnější, neboť roste z našeho strachu.“*[77]

O. Březina tvrdí, že bolest je fyzická i psychická. Oba se shodují v tom, že člověk neustále kolísá mezi životem a smrtí. A v tom tkví tragika lidského bytí. „ *[…] přes nádheru lidského díla a všeho, co svou prací člověk dokázal, zůstává tragikou lidského rodu stálé střetávání se silami smrti.*“[78]

Literáti se ovšem rozcházejí v názoru, co je po smrti. Život pro Otokara Březinu nekončí smrtí. Smrt je branou do tzv. vyššího života - odpoutaného od pozemského. „*Odtud, z hlubin smrti, vystupují do našeho duchovního života nové živly, měnící naši orientaci ve vesmíru. Neboť po prvních zdrceních úžasu sestupuje duch, aby v záři smrti uviděl z nové strany všechny věci této země.*“[79] M. Maeterlinck je materialista. Hledá pravdu, fakta. Pramen poznání je pro něj zkušenost, pozorování a sen (je toho názoru, že člověku před smrtí se ve snu promítne celý jeho život). Snaží se postihnout podstatu lidského nitra. Říká, že lidské nitro může po smrti nabýt čtyř stavů: „*úplné zničení, posmrtný život s naším dnešním vědomím, posmrtný život bez jakéhokoliv vědomí, posléze posmrtný život ve vědomí vesmírovém nebo s vědomím, které není totožné s tím, jakému se těšíme na tomto světě.“*[80] Tyto čtyři možnosti v následujících kapitolách rozvádí. Uvádí argumenty, cituje významné myslitele (např. B. Pascal). V závěru dospívá k tomu, že první a druhou možnost můžeme vyloučit.

Odlišnost obou esejí je také v tom, jak v nich autoři vykreslují Boha. M. Maeterlink Boha vnímá jako personu. Dává mu materiální základ. „*Nevsázeti, že Bůh existuje, znamená vsázeti, že neexistuje, začež bude vás věčně trestati.“*[81] Zatímco v *Díle smrti* se s Bohem jako s personou nesetkáme. Bůh je pojímám jako vyšší moc.

---

[76]BŘEZINA, Otokar. Dílo smrti. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 99.

[77] Maeterlinck, Maurice. *Smrt*. Přel. Jan Kubišta. Ve Votobii vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla; sv. 32, s. 6.

[78] ZIKA, Josef. *Otokar Březina*. Praha: Melantrich, 1970, s. 117.

[79] BŘEZINA, O. Dílo smrti. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 97.

[80] Maeterlinck, Maurice. *Smrt*. Přel. Jan Kubišta. Ve Votobii vyd. 1. Olomouc: Votobia, 1995. Malá díla; sv. 32, s. 24.

[81] Maeterlinck, Maurice. Smrt. Přel. Jan Kubišta. Ve Votobii vyd. 1. V Olomouci: Votobia, 1995. Malá díla; sv. 32, s. 22.

6.2. Eseje *Tajemné v umění* a *Syntetism v novém umění*

Esej *Tajemné umění* byla poprvé otištěna v časopise *Rozhledy* v roce 1897. Esej *Syntetism v novém umění* byla uveřejněna na přelomu let 1891 a 1892 v moravských *Literárních listech* (v osmi pokračováních). František Xaver Šalda *se pokusil o paradox: symbolisticky ztvárnit rozpadání, totiž subjekt konstruovaný pozitivistickou vědou, který „trpí analýzou", a není tudíž schopen syntetického vnímání ani celostní zkušenosti*."[82] Ústředním tématem eseje je tedy krize pozitivismu a návrat individuality do umění. Březina se snažil v eseji přiblížit problematiku psychického rozpoložení člověka-umělce. Podle Petra Holmana v tomto textu Březina poukazuje na složité vztahy mezi reálným světem a uměleckým světem. Oba literáti se ale shodují v ideji, že umění znamená svobodný projev lidského ducha. A také vidí v umění cestu k tzv. vyššímu životu.

Podstatou umění podle O. Březiny je láska - „*Neboť podstatou umění je láska, která učí mluviti němá ústa a dodává smělosti příliš nesmělým."*[83] František Xaver Šalda vidí základ umění v životních zkušenostech. Umění nemá být ovlivněno žádnými ideologiemi.

F. X. Šalda v eseji podotýká, že umění a věda mají jiný způsob poznání světa. *„Podle Šaldy všichni velcí umělci usilují o to, aby z náhodného, dobově a lokálně podmíněného, relativního abstrahovali Věčné, Jednotné, Absolutní*."[84] Je proto nutné zavést v umění novou koncepci. Novou koncepcí je pro něj syntetismus – „*[...] zajímá se syntetism o všeobecný, abstraktní, absolutný význam a smysl předmětu na pouze jako pomíjejícího zjevu, obmezeného tvaru, nýbrž i částečné realisace věčného rozumu, čisté idey, skrytého smyslu. A v tomto směru jediné je symbolistický způsob jeho (jehož dosah a význam ihned podrobím diskussi) jako hypotyposace, […]*." [85]Otokar Březina se naopak v eseji zabývá autorskou uměleckostí. „*Dle hloubky otázek měřte výšku duše, neboť dle*

[82] KOSTRBOVÁ, Lenka. Manýrismem k symbolismu – Šaldova „Analýza*"*. In: *"Na téma umění a život": F.X. Šalda 1867-1937-2007: [sborník z konference F.X. Šalda (Tvorba v kontextech) 1867-1937-2007, kterou uspořádala Společnost F.X. Šaldy ve dnech 20.6.2007-22.6.2007 ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně, Ústavem české literatury a literární vědy FF UK v Praze, Ústavem české literatury a knihovnictví FF MU v Brně a Ústavem pro českou literaturu AV ČR]*, eds. KUBÍČEK, Tomáš, MERHAUT, Luboš, WIENDL, Jan. Brno: Host, 2007, s. 146.

[83] BŘEZINA, Otokar. Tajemné v umění. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s. 13.

[84] ZOUHAR, Jan. *Minulý konec století*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 81.

[85] ŠALDA, Xaver František. Syntetism v novém umění. In: *Kritické projevy*. Praha: Melantrich, 1963, s. 23.

nich měří se vnitřní bohatství odpovědí. Jenom nejmenší část otázek přeložena byla v duších minulých a přítomných do řeči slov.“[86]

Otokar Březina promlouvá k recipientovi pomocí symbolistické řeči - pomocí symbolů, metafor. „*Blankyty nocí sklenuté magií tónů, v nichž i mlčení hvězd zdá se příliš hmotným průvodem éterným hlaholům tušení!*“[87] Naopak F. X. Šalda používá spoustu cizích slov, odkazuje se na myslitele (např. Wilhelma Wundta). Text působí tezovitě. Na rozdíl od Březinova textu působí jako sled myšlenek bez cílového vyznění. Větná stavba obou statí je ale podobná. Převažují komplikované větné konstrukce, rozvětvená přívlastková spojení. Oba texty se snaží působit na všechny smysly recipienta.

Oba literáti se ve v těchto statích zabývají tím, jak má vypadat umění, a jak má vypadat novodobý umělec. O. Březina pojímá umělce jako básníka, F. X. Šalda naopak spíše jako kritika. To je pochopitelné, píší o literárních tvůrcích, ke kterým mají blízko (Otokar Březina byl především výborným básníkem a František Xaver Šalda byl především kritikem). I přesto se shodují na faktu, že literát by měl být ovládán svou intuicí (O. Březina nazývá intuici vnitřním zrakem) a pomocí ní tvořit.

[86] BŘEZINA, Otokar. Tajemné v umění. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s 9.
[87] BŘEZINA, Otokar. Tajemné v umění. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s 11.

6.3. Eseje *Zástupové, Experimenty* a *Moudrost a osud (La sagesse at la destinée)*

Titul *Moudrost a osud (La sagesse et la destinée)* poprvé vyšla v roce 1898 v nakladatelství *Fasquelle*. Stať je rozdělena do několika kapitol, které se věnují týmž myšlenkám a rozvádějí je v různých obměnách. Každá kapitola má velice podobné vyznění. Esej *Experimenty* je součástí souboru *Boje o zítřek* s podtitulem *Meditace a rapsodie.* Soubor esejí vyšel poprvé v roce 1905 v knižnici *Dráhy a cíle*. Tu vydával časopis *Volné směry.* Titul obsahuje eseje, které svou charakteristikou odpovídají názvu podtitulu, tedy *Meditace a rapsodie*. Esej *Experimenty* vyšla poprvé v časopisu *Lumír* v roce 1898. Esej *Zástupové* poprvé vyšla v roce 1899 v časopise *Nový kult* (redigoval Stanislav Kostka Neumann). Otokar Březina se mimo jiné v této eseji dotýká sociální tematiky. Text může být vnímán i jako paralela k Neumannovu dílu *Sen o zástupu zoufajících* (1903).

Jak již bylo zmíněno esej *Moudrost a osud (La sagesse et la destinée)* je členěna na kapitoly a myšlenky jednotlivých kapitol dotvářejí celkové vyznění. V eseji *Experimenty* Šalda zvolil jiný přístup. Zpočátku své myšlenky neguje a následně je obhajuje. Obhajoba je většinou velice bohatě rozvedena. Kvůli tomu se občas F. X. Šalda odvrací od hlavního tématu a text místy působí strnule. Březinova stať *Zástupové* je spíše soupis myšlenek, názorů, které vyznívají v jednotnou ideu.

Všichni tři literáti se ve svých textech zmiňují o podstatě vesmíru. Rozdíl je ovšem v tom, že O. Březina se více opírá o filosofické poznatky. F. X. Šalda a M. Maeterlinck sledují spíše linku racionální. Především je to patrné u M. Maeterlincka, který se snažil popojit materialistické názory s mystickými projevy. Podle Václava Tilla tyto konstrukty často působí nuceně.

Protikladný názor mají literáti také na vnitřní sílu duše. F. X. Šalda je toho názoru, že síla duše pramení z tvůrčí činnosti. M. Maeterlinck tvrdí, že síla duše se utváří v nitru člověka a také z rozumu. O. Březina se vyslovuje, že duše je obklopována tisíci a ty ji naplňují – „*Není samoty v duševním světě. Jsme ustavičně obklopeni tisíci. Zástupy neviditelných bratří šeptají v našich myšlenkách, cítíme dech jejich jako závrať na mís-*

tech, kam nikdo ještě před námi nevkročil, odpovídají k našim pochybnostem, rozpalují naše tváře slávou.“[88]

Maurice Maeterlinck v textu uvádí, že existuje osud vnitřní a osud vnější. Vnější osud nemá vliv na vnitřní a naopak. Osud může člověk ovlivňovat, jen pokud je moudrý a činní opak zlého, který mu osud předeslal – „*Tou měrou, jak nabýváme moudrosti, unikáme některým svým pudovým neštěstím. V každé bytosti je jakási žádost moudrosti, která by mohla většinu životních náhod změnit ve vědomí.*“ [89] O. Březina naopak říká, že osud je kolektivní. F. X. Šalda se staví k osudu jako nahodilosti. Stejně jako O. Březina mluví o kolektivnosti. Šaldova kolektivnost spočívá v tom, že jedinec přebírá kolektivní vzory. Život jedince tak ztrácí experiment duše – „*Po témže mraku, v němž byl prvnímu opovážlivci ztajen jako v dýmech sinajských bůh, bloudí nyní klidně krátkozraké oko pozorovatelovo a zevšedňovatelovo a nevidí v něm nic než tolik a tolik páry.*“[90]

Podle Václava Tilla chápe Maeterlinck rozum jako vnitřní sílu člověka. Vše rozvíjí a přeměňuje. V Šaldově eseji je takovým činitelem experiment. V něm také podle Šaldy tkví jednota umění a života – „*Ale čeho absolutně nesnese, co ho činí zuřivým, surovým a po případě kousavým a sarkastickým, co je sám atentát na jeho bytost, je experiment ideje, experiment ducha a srdce. […] Experiment žít …. Kdo to jak živ slyšel? Hrát si s ním, ano, ale žít ho?* ---“[91]

F. X. Šalda se v eseji obrací k šosákovi. Podle Michala Špirita představuje šosák vesnického omezence.[92] Můžeme tedy konstatovat, že šosák je typem člověka, kterému vyhovuje být opakovatelem zažitých způsobů života. Člověka, který „*[M]iluje jen experiment v říši hmoty, experiment bez experimentující duše, experiment opakovaný a zmechanizovaný, šablonu, stín, parodii.*“[93]

Autoři esejí často využívají podmiňovací způsob. Věty jsou bohatě rozvětveny větnými i nevětnými konstrukcemi. Příznačné pro všechny tři texty je, že prosté myšlenky jsou autory podány ve složitých větných stavbách. M. Maeterlinck se snaží v průběhu textu zesilovat význam myšlenek. V esejích nalezneme alegorie, metafory, epiteta, superlativy ad.

[88] BŘEZINA, Otokar. Zástupové. In: *Hudba pramenů a jiné eseje*. Praha: Odeon, 1989, s.
[89] MAETERLINCK, M. *Moudrost a osud*. Přel. Ladislav Vojtig. Praha: Zátiší, 1919. s.
[90] ŠALDA, X. F. Experimenty. In: *Boje o zítřek: meditace a rapsodie*. Praha: Lidové noviny, 2000. s 16.
[91] ŠALDA, X. F. Experimenty. In: *Boje o zítřek: meditace a rapsodie*. Praha: Lidové noviny, 2000. s.
[92] ŠPIRIT, M. Komentář. In: *Boje o zítřek: meditace a rapsodie.* Praha: Lidové noviny, 2000. s. 265.
[93] ŠALDA, X. F. Experimenty. In: *Boje o zítřek: meditace a rapsodie*. Praha: Lidové noviny, 2000. s. 17.

Autoři nabádají recipienta, aby zapojil všechny své smysly a snažil se o přeformulovaní pronesených idejí. Činitelem tohoto působení jsou bezpochyby abstraktní pojmy. U F. X. Šaldy a O. Březiny také časté přechody obecných jmen ke jménům vlastním.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala esejistickou tvorbou Otokara Březiny, významného literáta přelomu 19. a 20. století. Také jsem stručně nastínila život a literární tvorbu Františka Xavera Šaldy a francouzsky píšícího Belgičana Maurice Maeterlincka.

První kapitolu práce jsem věnovala eseji obecně. Zjistila jsem, že při žánrovém vymezení eseje musím zohledňovat více faktorů. Mimo jiné musím přihlížet i ke stylovým hlediskům. V eseji se spojují prvky publicistického, uměleckého a odborného funkčního stylu.

V kapitole s označením 2 jsem přiblížila vývoj eseje. Byla naznačena vývojová linie od druhé poloviny 16. století do přelomu století 19. a 20. Zjistila jsem, že za „otce eseje" můžeme považovat francouzského renesančního humanistu Michela de Montaigne. Francie, tedy spíše francouzský umělecký svět, byl prazákladnou eseje. Odtud se šířila do jiných světových uměleckých kruhů – například do Anglie. V každém takovémto kruhu byla esej obohacena o různé prvky a získala tak určité charakteristické rysy.

Primárním cílem bakalářské práce bylo analyzovat některé Březinovy eseje, která jsem vybrala podle kritérií uvedených v úvodu, s esejemi Františka Xavera Šaldy a Maurice Maeterlincka především na rovině tematické. Na základě rozboru esejí *Dílo smrti* od Otokara Březiny a *Smrt (La Mort)* od Maurice Maeterlincka jsem se pokusila odhalit přístup obou literátů k smrti. Potvrdila se domněnka, že O. Březina přistupuje ke smrti jako k určitému mezníku, po kterém člověka čeká tzv. vyšší život odpoutaný od pozemského. M. Maeterlinck naopak přistupuje ke smrti materiálně. Využívá citátů myslitelů, snaží se o postihnutí podstaty lidské nitra pomocí faktů. Tato Maeterlinckova tendence – hledání pravdy, faktů, poznání pomocí zkušenosti, pozorování či snu – se objevuje i u dalších jeho esejí, které jsem vybrala. Nicméně O. Březina a M. Maeterlinck ve svých textech vyslovují stejnou myšlenku a to, že smrt je jedinou jistotou v životě člověka.

V esejích *Tajemné v umění* od O. Březiny a *Syntetism v novém umění* od F. X. Šaldy jsem sledovala názor obou tvůrců na umění. Ačkoli vidí základ umění jinde, O. Březina v lásce a F. X. Šalda v životní zkušenosti, předesílají, že umění má být výtvor lidského ducha a pokud možno ničím ovlivněný.

Ve třetím rozboru jsem se zaměřila na to, jak tito tři umělci vnímají ve svých esejích lidský osud, lidský úděl. Otakar Březina nevnímal osud v eseji *Zástupové* jako vlastnost jedince. Osud je pro něj kolektivním dědictvím. Jedině v kolektivu může člověk dojít svého osudu. Maeterlinckova esej je mistrovskou studí osudu. M. Maeterlinck se ho snaží postihnout ze všech rovin lidského poznání. Rozděluje ho na vnitřní a vnější a následně uvádí rozdíly mezi těmito dvěma typy. František Xaver Šalda říká, že osud je obsažen v experimentu duše.

Z těchto dílčích závěrů vyplývá, že eseje Maurice Maetrlincka jsou psány v materialistickém duchu. Maeterlinck se snaží o logické vyznění. A toto logické vyznění propojuje s mysticismem, kosmickým vizionářstvím. Ovšem toto propojení působí místy šroubovitě. Naopak Otokar Březina se ve svých esejích upřednostňuje především své kosmické vizionářství a svou touhu po nadpozemském. Styl esejí Františka Xavera Šaldy se pohybuje mezi těmito dvěma umělci. F. X. Šalda neholduje přílišné věcnosti, ale ani přílišnému mysticismu.

Jsem si vědoma, že rozbory jednotlivých esejí nejsou provedeny do hloubky. To je dáno především rozsahem práce a časovými možnostmi. Domnívám se, že to tématu, které v bakalářské práci zpracovávám, neuškodilo.

Seznam literatury

Primární literatura

- BŘEZINA, Otokar a HOLMAN, Petr, ed. *Hudba pramenů a jiné eseje*. V tomto uspořádání vyd. 1. Praha: Odeon, 1989. 244 s. ISBN 80-207-0876-6.
- MAETERLINCK, Maurice. *Moudrost a osud: (1898)*. Přel. Ladislav Vojtig. Praha: Zátiší, 1919. Spisy Maurice Maeterlincka.
- MAETERLINCK, Maurice. *Smrt*. Přel. Jan Kubišta. Ve Votobii vyd. 1. V Olomouci: Votobia, 1995. 177 s. Malá díla; sv. 32. ISBN 80-85885-94-8.
- ŠALDA, Xaver, František a PISTORIUS, Jiří. *Kritické projevy*. Praha: Melantrich, 1963. Soubor díla F.X. Šaldy.
- ŠALDA, Xaver, František; ŠPIRIT, Michael, ed. a MACEK, Emanuel, ed. *Boje o zítřek: meditace a rapsodie*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2000. 326 s. Česká knižnice. ISBN 80-7106-387-8.

Sekundární literatura

- BEDNAŘÍKOVÁ, Hana. *Šalda: desátá léta: ke koncepcím a vývojovým proměnám Šaldova estetického a kritického myšlení v desátých letech 20. století*. Brno: Tribun EU, 2009, 156 s. ISBN 978-80-7399-859-2.
- BOR, D. Ž. *Dítě andělů: (Otokar Březina - život jako dílo)*. Vyd. 1. Praha: Trigon, 2000. 293 s., xiii s. obr. příl. ISBN 80-86159-25-6.
- BŘEZINA, Otokar a F. X. ŠALDA. *Vzájemné dopisy Otokara Březiny a F[rantiška] X[avera] Šaldy*. Praha: Melantrich, 1939, 45 s
- BŘEZINA, Otokar et al. *Korespondence I*. Vyd. 1. Brno: Host, 2004. 2 sv. ISBN 80-7294-105-4.
- BŘEZINA, Otokar et al. *Korespondence II*. Vyd. 1. Brno: Host, 2004. 2 sv. ISBN 80-7294-105-4.
- BŘEZINA, Otokar. *Dopisy Otokara Březiny. II, Emanuel Chalupný, Dopisy a výroky Otokara Březiny*. V Praze: Fr. Borový, 1931. 327 s., [10] l. obr. příl. Paměti; sv. 3.
- BURIÁNEK, František. *Kritik F.X. Šalda*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1987, 139 s.
- BURIÁNEK, František. *Kritik F.X. Šalda*. Vyd. 1. Praha: Československý spisovatel, 1987. 139 s.
- ČERVENKA, Miroslav a Petr HOLMAN. *Březinovské studie*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006, 142 s. ISBN 80-7185-801-3.
- DEML, *Jakub. Mé svědectví o Otokaru Březinovi*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85619-07-5.
- DVOŘÁK, Miloš a KRŠKA, Pavel, ed. *Několik znamení času: pět literárních studií*. Ve Vranově nad Dyjí: Votobia, 1993. 160 s. Cursus; sv. 2. ISBN 80-85619-35-0.
- DVOŘÁK, Miloš a SOLDÁN, Ladislav, ed. *Miloš Dvořák o Otokaru Březinovi*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 169 s. ISBN 978-80-86903-55-2.

- DVOŘÁK, Miloš. *Tradice díla O. Březiny*. 2. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1993. 62 s. Dílo; sv. 1. ISBN 80-85766-12-4.
- FISCHER, Jan Otokar. *Dějiny francouzské literatury 19. a 20. stol*. 2. vyd. Praha: Academia, 1983. Dějiny světových literatur.
- HOLMAN, Petr. *Březiniana II: dokumenty, ohlasy, paralely, přesahy : 1966-2006*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2012, 1463 s. ISBN 978-80-87256-81-7.
- HOLMAN, Petr. *Březiniana*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2003. 112 s. Svazky úvah & studií; 4. ISBN 80-7215-198-3.
- CHALUPNÝ, Emanuel; CHARVÁT Vincent; PAVLÍČEK Milan Dobroslav. Stavitel chrámu: památník básníka myslitele Otokara Březiny. Praha: Čin, 1941. památníková edice Činu.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava, ed. et al. *Česká literatura na předělu století*. 2., upr. vyd. Jinočany: H & H, 2001. 303 s. ISBN 80-86022-82-X.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Česká literatura*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: NLN, 1998. ISBN 80-7106-286-3.
- KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. Renaissanční touhy v umění: kritické studie. Praha: O. Štorch-Marien, 1926, 120 s. (41-49)
- KUDRNÁČ, Jiří, ed., OBRTELOVÁ, Nora, ed. a VÁLEK, Vlastimil, ed. *Vteřiny duše: drobná próza české secese*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1989. 307 s. Světová četba; sv. 599. ISBN 80-207-0420-5.
- MAETERLINCK, Maurice. *Essaye*. Praha: A. Hynek, 1911, 43 s.
- MAETERLINCK, Maurice. *Moudrost a osud: (1898)*. Praha: Zátiší, 1919. Spisy Maurice Maeterlincka.
- MAETERLINCK, Maurice. *Smrt*. Překlad Jan Kubišta. Ve Votobii vyd. 1. V Olomouci: Votobia, 1995. 177 s. Malá díla; sv. 32. ISBN 80-85885-94-8.
- MARKO, Miloš. *Socialistický žurnalismus II*. Praha: Ústředí novinářů ČSSR, 1971. 216 s. Sešity novináře; Roč. 5. Č. 3 a 4.
- MOISSE, Charles. *Osm básníků z Belgie: výbor z belgické poesie francouzského jazyka*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, 216 s.
- MOKREJŠ, Antonín. *Duchovní svět F.X. Šaldy*. Vyd. 1. Praha: Torst, 1997, 207 s. ISBN 80-7215-040-5.
- MUSIL, Roman, ed. a FILIP, Aleš, ed. *Zajatci hvězd a snů: katolická moderna a její časopis Nový život (1896-1907)*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2000. 458 s. ISBN 80-7027-101-9.
- OPELÍK, Jiří, ed. *Lehký harcovník: antologie českého literárního eseje 2: léta desátá a dvacátá 20. století*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1986. 310 s. České myšlení; sv. 13.
- SVOZIL, Bohumil. *V krajinách poezie: realismus, impresionismus, dekadence, symbolismus - básnické vývojové tendence z konce 19. století*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1979, 180 s.
- TAXOVÁ, Eva, ed. *Experimenty: český literární esej z přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1985. 277 s. České myšlení; Sv. 12.

- TAXOVÁ, Eva. *Česká esejistika I*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1976, 176 s.
- TILLE, Václav. *Maurice Maeterlinck: analytická studie*. Praha: J. Otto, 1910. 1 l. , 552, 1 s. Sbírka přednášek a rozprav. Serie V; č. 9.
- VESELÝ, Antonín. *Otakar Březina, osobnost a dílo*. V Brně: Moravské kolo spisovatelů, 1928. 99, [3] s.
- VOJVODÍK, Josef. *Od estetismu k eschatonu: modely světa a existence v lyrickém díle Otokara Březiny: rekonstrukce symbolických paradigmat*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 380 s. ISBN 80-200-1097-1.
- ZIKA, Josef. *Otokar Březina*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1970. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.
- ZOUHAR, Jan. *Minulý konec století*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000. 146 s. (Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Filozofická fakulta. Č. 331.) ISBN:80-210-2269-8.

Sborníky

- HOLMAN, Petr, ed. *Otokar Březina 2003: materiály ze sympozia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 17. a 18. října 2003*. Tišnov: Sursum, 2004. 311 s. ISBN 80-7323-073-9.
- HOLMAN, Petr, ed. *Otokar Březina a současnost: materiály ze sympózia konaného v Jaroměřicích nad Rokytnou 21.-22. října 1995*. Třebíč: FiBox, 1996. 237 s. ISBN 80-85571-08-0.
- KUBÍČEK, Tomáš, ed., MERHAUT, Luboš, ed. a WIENDL, Jan, ed. *"Na téma umění a život": F.X. Šalda 1867-1937-2007: [sborník z konference F.X. Šalda (Tvorba v kontextech) 1867-1937-2007, kterou uspořádala Společnost F.X. Šaldy ve dnech 20.6.2007-22.6.2007 ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně, Ústavem české literatury a literární vědy FF UK v Praze, Ústavem české literatury a knihovnictví FF MU v Brně a Ústavem pro českou literaturu AV ČR]*. Vyd. 1. Brno: Host, 2007. 400 s. ISBN 978-80-7294-258-9.

Slovníky

- HAVRÁNEK, Bohuslav, ed. a kol. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2. nezměn. vyd. Praha: Academia, 1989. 8 sv. s. 555.
- MERHAUT, Luboš, ed. a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*. Díl 4. S-Ž. Sv. 1. S-T. Praha: Academia, 2008. 1082 s. ISBN:978-80-200-1572-3.
- *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 8. díl: Dřevěné stavby – falšování. Praha: J. Otto, 1894. s. 1039.
- *Příruční slovník jazyka českého*. I. díl, A–J. Praha: Státní nakladatelství, 1935–1937. s. 1252.
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. 823 stran. ISBN 978-80-7335-393-3.

Články

- FOŘTOVÁ, Hana. Michael de Montaigne: Eseje. In: *Tahy: Literárněkulturní časopis.* Jiří Studený (ed.). Pardubice: Filozofická fakulta Univerzity Pardubice ve spolupráci s Hejtmanstvím Pardubického kraje, východočeským střediskem Obce spisovatelů a nakl. Pavel Mervart, Červený Kostelec, 2014, č. 13-14, s. 86–94.
- JANÁČEK, Adolf. O. Březina a F. X. Šalda (K zrození básníka). In: *Časopis Matice moravské*. Brno: Matice moravská, 1937, roč. 61, s. 500–510.
- MOCNÁ, Dagmar. Maeterlinck v Čechách (K problematice utváření dobových estetických norem). In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1993, roč. 41, č. 2, s. 206–217.
- ŠALDA, X. F. Otokar Březina (kritický medailon). In: *Novina: list duševní kultury české.* Praha: Grosmann a Svoboda, 1908, roč. I., seš. 18, s. 545–549.
- ŠALDA, Xaver. František. Šaldův zápisník III. Praha: Otto Girgal, 1930–1931.
- TAXOVÁ, Eva. F. X. Šalda – tvůrce českého eseje. In: *Literární měsíčník: časopis českých spisovatelů*. Praha: Československý spisovatel, 1987, roč. 16, č. 4, s. 25–28.
- THEER, Otakar. Z nových kritických děl českých. In: *Literární listy: časopis věnovaný zájmům literárním*. Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1903, roč. 21, č.1, s. 18–20.
- TRÁVNÍČEK, Mojmír. Básník eseje. In: *Alternativa Nova: měsíčník: literatura, umění, kritika, historie.* Opava: Optys, 1996, roč. 3, č. 1, s. 20–23.
- ZÁHOŘ, Zdeněk. Textové rozdíly mezi prvním a druhým vydání Hudby pramenů. In: *Časopis pro moderní filologii*. Praha: Klub moderních filologů, 1931, roč. 17, č. 3, s. 194–195.

Internetové zdroje

- FILIPEC, Josef. K jazyku a stylu Otokara Březiny, II. In: *Naše řeč* [online]. 1969, **52**(1). [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://naserec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8096.
- IWASHITA, Daniela. Otokar Březina o Nobelovu cenu nestál. A to měl osm nominací. In: *Lidovky.cz* [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/otokar-brezina-o-nobelovu-cenu-nestal-a-to-mel-osm-nominaci-pal-/kultura.aspx?c=A090325_144440_ln_kultura_glu.
- MLA style: "Maurice Maeterlinck - Biographical". *Nobelprize.org.* Nobel Media AB 2014. Web. 13 Apr 2016. Dostupné z: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1911/maeterlinck-bio.html.
- Neznámý autor. Maurice Maeterlinck (1862-1949). In: *International Vegetarian Union (IVU)* [online]. [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.ivu.org/history/europe20a/maeterlinck.html.

- *Společnost Otokara Březiny* [online]. Jaroměřice nad Rokytnou, 2007 [cit. 2016-04-14]. Dostupné z: http://www.otokarbrezina.cz/content/view/2/17/.